कर्नाटकप्रशासनम्

संस्कृतरश्मिः-१

तृतीयभाषा - संस्कृतम्

षष्ठी कक्ष्या

(Revised)

6

SAMSKRITHA RASHMI-1

SIXTH STANDARD

THIRD LANGUAGE - SANSKRIT

©KTBS Not to be republished

KARNATAKA TEXTBOOK SOCIETY (R)
100 Feet Ring Road, Banashankari 3rd stage,
Bengaluru- 560 085.

PREFACE

The Textbook Society, Karnataka has been engaged in producing new textbooks according to the new syllabi which in turn are designed on NCF- 2005 since June 2010. Textbooks are prepared in 12 languages; seven of them serve as the media of instruction. From standard 1 to 4 there is the EVS, mathematics and 5th to 10th there are three core subjects namely mathematics, science and social science.

NCF - 2005 has a number of special features and they are:

- connecting knowledge to life activities
- learning to shift from rote methods
- enriching the curriculum beyond textbooks
- learning experiences for the construction of knowledge
- Making examinations flexible and integrating them with classroom experiences
- caring concerns within the democratic policy of the country
- making education relevant to the present and future needs.
- softening the subject boundaries - integrated knowledge and the joy of learning
- Making the child as the constructor of knowledge

The new books are produced based on three fundamental approaches namely, Constructive approach, Spiral Approach and Integrated approach.

©KTBS Not to be republished

The learner is encouraged to think, engage in activities, master skills and competencies. The materials presented in these books are integrated with values. The new books are not examination oriented in their nature. On other hand they help the learner in the all round develpment of his/ her personality, thus help him/ her become a healthy member of a healthy society and a productive citizen of this great country, India.

The most important objectives of teaching language are listening, speaking, reading, writing and reference work. These skills have been given a lot of impartance in all the language textbooks. When learners master thesecompetencies, they would stop studying textbooks for the sake of passing examinations. In order to help learners master these competencies, a number of paired and group activities, assignments nd project work have been included in the textbooks. it is expected that these activities would help learner master communicative skills. Ultimately, it is expected that students master the art of learning to learn and make use of these competencies in real life.

The Textbook Society expresses grateful thanks to the chairpersons, writers, scrutinisers, artists, staff of DIETs and CTEs and the members of the Editorial Board and printers in helping the Text Book Society in producing these textbooks. A few works of some writers and poets have been included in these textbooks. The textbook society is extremely gratefull to them for giving their consent for the inclusion of these pieces in the textbooks.

Prof G S Mudambadithaya
Co-ordinator
Curriculum Revision and Textbook Preparation
Karnataka Textbook Society®
Bengaluru, Karnataka.

Nagendra Kumar
Managing Director
Karnataka Textbook Society®
Bengaluru, Karnataka.

©KTBS Not to be republished

पठ्यपुस्तकरचनासमितिः

अध्यक्षः

विद्वान् टि.सि. अश्वत्थकुमारः, एम.ए.बि.इडि, श्री मनोन्मनी संस्कृतपाठशाला, बसवनगुडि, बेङ्गलूरु-560004.

सदस्याः

विदुषी टि.यन्. सरस्वति, एम्.ए, बि.इडि, निवृत्ता संस्कृतोपन्यासिका , सर्वकारीय पदवी पूर्वकालेज्, तिपटूरु-561303.

विदुषी सुमङ्गला दाण्डेवाले, एम्.ए, बि.इडि, अध्यापिका, कर्णाटक प्रौढशाला, खिल्ला- धारवाड - 570001.

विद्वान् श्रीहरिशर्मा.पि.वि, एम्.ए, बि.इडि. संस्कृताध्यापकः, पूर्णप्रज्ञा पदवीपूर्व कालेज्, अदमारु- उडुपि मण्डलम्.

विद्वान् कृष्ण.वि.भट्टः, एम्.ए, बि.इडि, संस्कृताधयापकः, वासवी विद्यानिकेतन प्रौढशाला, बसवनगुडि, बेडलूरु-560004.

विद्वान् बालकृष्ण दत्त कलभाग्, एम्.ए., संस्कृतोपन्यासकः, न्याषनल् पदवीपूर्व कालेज्, बसवनगुडि, बेंगलूरु-560004.

दावल् साहेब्, चित्रकला शिक्षकः, श्री शङ्केश्वर प्रौढशाला, लग्गेरे, बेंगलूरु-58.

परिशीलकः

विद्वान्. प्रो. सि. नञ्जुण्डय्यः, प्राचार्यः, श्री कालभैरवेश्वर वेदागमसंस्कृतकालेज्, आदिचुञ्चनगिरि- मण्ड्य मण्डलम्.

सम्पादकः

डा. कोटेमने रामचन्द्रभट्टः, निदेशकः, वेदविज्ञान शोधसंस्थानम्, बेंगलूरु.

प्रमुखसंयोजकः

प्रो.जि.एस् मुडम्बडित्तायः, पाठ्यवस्तुपरिष्करणं तथा पाठ्यपुस्तकरचनाविभागः, कर्णाटक पठ्यपुस्तकसङ्घः, बेंगलूरु.

प्रमुखमार्गदर्शकौ-

श्री नागेंद्र कुमार, व्यवस्थापकनिर्देशकः, क.प.पु.सङ्घः(रि), बेङ्गलूरु.

श्रीमती सि. नागमणी, उपनिर्देशिका, क.प.पु. संघः (रि) बेङ्गलूरु.

संयोजिका

श्रीमती एस्.एन्.लीलावती, ज्येष्ठसहायकनिर्देशिका, क.प.पु.सङ्घः(रि), बेङ्गलूरु.

©KTBS Not to be republished

प्राक्कथनम्

सर्वकारेण षष्ठकक्ष्यातः तृतीयभाषा अपि अभ्यसितुं छात्रेभ्यः सदवकाशः प्रदत्तः । पञ्चोत्तर विंशतितमे क्रिस्ताब्दे केन्द्रसर्वकारेण (N.C.F.) यः शिक्षणक्रमः अङ्गीकृतः तदनुसारेण रचितमिदं पुस्तकम्। संस्कृतभाषाविषये छात्रेभ्यः आसक्तिः भवेत् इति धिया सरलशब्द प्रयोगैः पाठाः अभ्यासाः च रचिताः सन्ति । संस्कृतभाषायामेव यथा बोधनं, प्रश्नोत्तराणि च भवेयुः, सरलसंस्कृते यथा छात्राः सम्भाषणलेखनादिषु समर्थाः तथा अध्यापकाः प्रयत्नं कुर्युः । पाठ्यपुस्तकरचनावसरे साहाय्यं कृतवद्भ्यः सर्वेभ्यः कृतज्ञता समर्प्यते।

टि.सि.अश्वत्थकुमारः

अध्यक्षः

तथा सदस्याश्च

©KTBS Not to be republished

About the Revision of Textbooks

Honourable Chief Minister Sri Siddaramaiah who is also the Finance Minister of Karnataka, in his response to the public opinion about the new textbooks from standard I to X, announced, in his 2014-15 budget speech of constituting an expert-committee, to look into the matter. He also spoke of the basic expectations there in, which the textbook experts should follow: “The textbooks should aim at inculcating social equality, moral values, development of personality, scientific temper, critical acumen, secularism and the sense of national commitment”, he said.

Later, for the revision of the textbooks from class I to X, the Department of Education constituted twenty seven committees and passed an order on 24-11-2014. The committees so constituted were subject and class-wise and were in accordance with the standards prescribed. Teachers who are experts in matters of subjects and syllabi were in the committees.

There were already many complaints, and analyses about the textbooks. So, a freehand was given in the order dated 24-11-2014 to the responsible committees to examine and review text and even to prepare new text and revise if necessary. Eventually, a new order was passed on 19-9-2015 which also gave freedom even to re-write the textbooks if necessary. In the same order, it was said that the completely revised textbooks could be put to force from 2017-18 instead of 2016-17.

Many self inspired individuals and institutions, listing out the wrong information and mistakes there in the text, had sent them to the Education Minister and to the Textbook Society. They were rectified. Before rectification we had exchanged ideas by arranging debates. Discussions had taken place with Primary and Secondary Education Teachers’ Associations. Questionnaires were administered among teachers to pool up opinions. Separate meetings were held with teachers, subject inspectors and DIET Principals. Analytical opinions had been collected. To the subject experts of science, social science, mathematics and languages, textbooks were sent in advance and later meetings were held for discussions. Women associations and science related organisations were also invited for discussions. Thus, on the basis of inputs received from various sources, the textbooks have been

©KTBS Not to be republished

revised where ever necessary.

Another important aspect has to be shared here. We constituted three expert committees. They were constituted to make suggestions after making a comparative study of the texts of science, mathematics and social science subjects of central schools (NCERT), along with state textbooks. Thus, the state text books have been enriched based on the comparative analysis and suggestions made by the experts. The state textbooks have been guarded not to go lower in standards than the textbooks of central schools. Besides, these textbooks have been examined along side with the textbooks of Andhra Pradesh, Kerala, Tamil Nadu and Maharashtra states.

Another clarification has to be given here. Whatever we have done in the committees is only revision, it is not the total preparation of the textbooks. Therefore, the structure of the already prepared textbooks have in no way been affected or distorted. They have only been revised in the background of gender equality, regional representation, national integrity, equality and social harmony. While doing so, the curriculum frames of both central and state have not been transgressed. Besides, the aspirations of the constitution are incorporated carefully. Further, the reviews of the committees were once given to higher expert committees for examination and their opinions have been inculcated into the textbooks.

Finally, we express our grateful thanks to those who strived in all those 27 committees with complete dedication and also to those who served in higher committees. At the same time, we thank all the supervising officers of the Textbook Society, who sincerely worked hard in forming the committees and managed to see the task reach its logical completion. We thank all the members of the staff who co-operated in this venture. Our thanks are also to the subject experts and to the associations who gave valuable suggestions.

H.N. Gopalakrishna
Managing Director
Karnataka Textbook Society
Bengaluru.

Prof. Baraguru Ramachandrappa
Chairman-in-Chief
State Textbook Revision Committee
Bengaluru.

©KTBS Not to be republished

परिष्करणसमितिः

१. **प्रो. बरगूरु रामचन्द्रप्पः**, सर्वाध्यक्षः, राज्यपठ्यपुस्तकपरिष्करणसमितिः, बेंगलूरु.

२. **श्री. के.एल्. ज्ञानप्रसाद् राव्**, अध्यक्षः, पठ्यपुस्तकपरिष्करणसमितिः, संस्कृत उपन्यासकः, विद्यावर्धक सङ्घ ज्यूनियर् कालेज्, राजाजिनगर, बेंगलूरु.

सदस्याः

१. **श्री श्रीधरभट् ऐनकै**, निर्देशकः, वेदान्तभारतीशिक्षणसंस्था, के.आर्. नगर, मैसूरु.

२. **डा. संतोष् हानगल्**, उपनिर्देशकः, संस्कृतविश्वविद्यालयः, बेंगळूरु.

३. **डा. एस्. प्रभुलिङ्ग देवरु**, प्रभारि प्राध्यापकः, सर्वकारीय श्रीचामराजेन्द्रसंस्कृत कालेज्, बेंगलूरु.

४. **श्रीमती सुमङ्गला हेगडे**, संस्कृत शिक्षिका, सर्वकारीय बालिका प.पू. कालेज्, १३ क्रास्, मल्लेश्वरं, बेङ्गलूरु.

५. **श्री हजरत् अली. यु**, उपन्यासकः, ललित कला विभाग, तुमकूरु विश्व विद्यालयः, तुमकूरु.

परिष्करणोन्नतसमितिः

१. **डा.एच्.वि.वेणुगोपाल**, निवृत्तप्रांशुपालः, संस्कृतप्राध्यापकः, न्याषनल् कालेज् बसवनगुडि, बेङ्गलूरु।

२. **डा. जे.श्रीनिवासमूर्ति**, निवृत्तप्रांशुपालः एम्.इ.एस्.कालेज्, मल्लेश्वरं, बेङ्गलूरु।

प्रमुखमार्गदर्शकौ-

श्री हेच्.एन्. गोपालकृष्ण, व्यवस्थापकनिर्देशकः, क.प.पु.सङ्घः(रि), बेङ्गलूरु।

श्री एस्. जि. नागेश, उपनिर्देशकः, क.प.पु. सङ्घः (रि) बेङ्गलूरु।

संयोजिका

श्रीमती एस्.एन्.लीलावती, ज्येष्ठसहायकनिर्देशिका, क.प.पु.सङ्घः(रि), बेङ्गलूरु।

©KTBS Not to be republished

विषयसूची

क्र.सं.	विषयसूची		पृष्ठसंख्या
	प्रार्थना		०१
१.	प्रथमः पाठः	वर्णमाला	०२
२.	द्वितीयः पाठः	सचित्रवर्णमाला	०३
३.	तृतीयः पाठः	गुणिताक्षराभ्यासः	१९
	सचित्रपदमञ्जरी		२८
४.	चतुर्थः पाठः	१) पुंलिङ्ग शब्दपरिचयः	३५
		२) स्त्रीलिङ्ग शब्दपरिचयः	३६
		३) नपुंसकलिङ्ग शब्दपरिचयः	३७
५.	पञ्चमः पाठः	तद्-एतद् (पुंलिङ्गः)	३९
६.	षष्ठः पाठः	तद्-एतद् (स्त्रीलिङ्गः)	४२
७.	सप्तमः पाठः	तद्-एतद् (नपुंसकलिङ्गः)	४५
		नामपदम् - क्रियापदम्	४८-५०
८.	अष्टमः पाठः	द्वितीया - तृतीया विभक्तिः	५१
९.	नवमः पाठः	चतुर्थी - पञ्चमी विभक्तिः	५४
१०.	दशमः पाठः	षष्ठी- सप्तमी विभक्तिः	५८
११.	एकादशः पाठः	स्तोत्राणि (कण्ठपाठः करणीयः)	६८
१२.	द्वादशः पाठः	शरीरस्य अङ्गानि	७२
		शिशुगीतम्	७४
१३.	त्रयोदशः पाठः	परिवारः	७५
		जन्मदिनस्य गीतम्	७८

©KTBS Not to be republished

विषयसूची

क्र.सं.	विषयसूची		पृष्ठसंख्या
१४.	चतुर्दश: पाठ:	चैत्रोत्सव:	८२
		द्वादशमासा: - षट् ऋतव:	८६
		तिथय:-पर्वदिनानि- उत्सवा: च	८७
		सप्तवासरा:	८८
१५.	पञ्चदश: पाठ:	अहो काकस्य मूर्खता	९१
१६.	षोडश: पाठ:	त्यागमूर्ति: रन्तिदेव:	९५
१७.	सप्तदश: पाठ:	सुभाषितानि (कण्ठपाठ: करणीय:)	१००
१८.	अष्टादश: पाठ:	संख्या:	१०४
		समय:	११०
१९.	एकोनविंश: पाठ:	महावीराचार्य:	१११
२०.	विंश: पाठ:	वीरगोपाल:	११४
२१.	एकविंश: पाठ:	रामभक्त: मारुति:	१२०
२२.	द्वाविंश: पाठ:	उद्यानम्	१२५
२३.	त्रयोविंश: पाठ:	विश्वामित्र:	१३०
२४.	चतुरविंश: पाठ:	सप्तककारा:	१३५
२५.	पंचविंश: पाठ:	देशभक्तिगीतम्	१३७
		शब्दकोष:	१३९
		पाठयोजना	१४२

©KTBS Not to be republished

प्रार्थना

(कण्ठपाठः करणीयः)

वैदिकप्रार्थना

सह नाववतु। सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै।
तेजस्विनावधीतमस्तु माविद्विषावहै। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः।

बौद्धप्रार्थना -

नमस्तस्मै भगवते अर्हते सम्यक् सम्बुद्धाय।
बुद्धं शरणं गच्छामि ।
धर्मं शरणं गच्छामि ।
संघं शरणं गच्छामि ।

जैनप्रार्थना -

नमो अर्हन्तानाम् । नमः सिद्धानाम्।
नम आर्याणाम्। नम उपाध्यायानाम् ।
नमो लोके सर्व साधूनाम् ।

स्मरणीयानि वाक्यानि

सत्यं वद । धर्मं चर।
मातृदेवो भव। पितृदेवो भव।
आचार्यदेवो भव। अतिथिदेवो भव।
अन्नं न परिचक्षीत। तद्व्रतम्।
धर्मो रक्षति रक्षितः ।
परोपकारार्थमिदं शरीरम् ।

Not to be republished ©KTBS

प्रथमः पाठः

वर्णमाला

	अ	आ	इ	ई	उ	
		ऊ	ऋ	ॠ	ऌ	
	ए	ऐ	ओ	औ		
				अं	अः	

क	ख	ग	घ	ङ
च	छ	ज	झ	ञ
ट	ठ	ड	ढ	ण
त	थ	द	ध	न
प	फ	ब	भ	म
य	र	ल	व	
	श	ष	स	ह

⌘⌘⌘⌘⌘⌘

©KTBS Not to be republished

द्वितीयः पाठः
सचित्रवर्णमाला

अ		अजः अ+ज्+अः	
आ		आखुः आ+ख्+उः	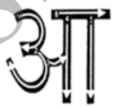
इ		इषुः इ+ष्-उः	
ई	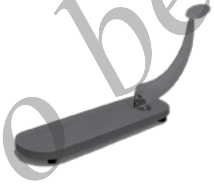	ईली ई+ल्+ई	

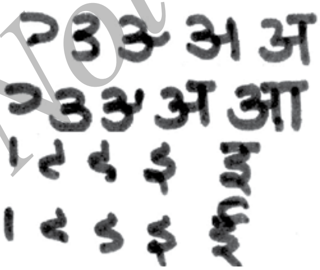	अर्कः आपः इनः ईश्वरः	अविः आकाशः इभः ईहामृगः	अमरः आपणः इक्षुः ईरिणम्

©KTBS Not to be republished

उ		उलूक: उ+ल्+ऊ+ क्+अ:	
ऊ		ऊरु: ऊ+र्+उ:	
ऋ		ऋषि: ऋ+ष्+इ:	
ॠ	*	ॠकार:	
ऌ	*	ऌकार:	

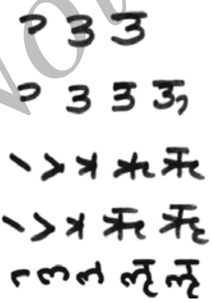	उरग: ऊर्मि: ऋतु: - -	उपदंश: ऊषर: ऋक्ष: - -	उदरम् ऊर्णम् ऋषभ: - -

©KBS Not to be republished

ए		एणः ए+ण्+अः	ए
ऐ	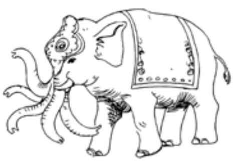	ऐरावतः ऐ+र्+आ+ व्+अ+त्+अः	ऐ
ओ		ओष्ठः ओ+ष्+ ठ्+अः	ओ
औ		औषधम् औ+ष्+अ+ ध्+अ+म्	औ
अं		अंशुकम् अं+श्+उ+ क्+अ+म्	अं
अः	*	*	अः

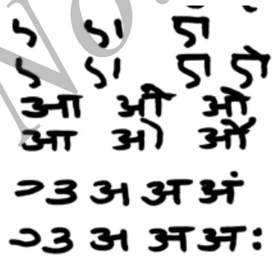	एकादशः ऐतरेयः ओकः औदार्यम् अंशः -	एडकः ऐगारिकः ओतुः औदारिकः अंसः -	एला ऐश्वर्यम् ओषधिः औन्नत्यम् अंशुः -

©KTBS
Not to be republished

क		कदली क्+अ+द्+ अ+ल्+ई	
ख		खड्गः ख+अ+ग्+अः	
ग	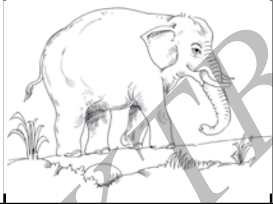	गजः ग्+अ+ज्+अः	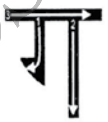
घ		घटः घ्+अ+ट्+अः	
ङ	*	*	

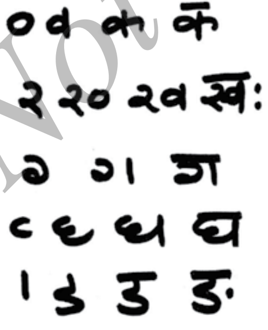	कलशः	कन्दुकः	कन्या
	खलः	खड्गः	खनिः
	गर्दभः	गन्धर्वः	गगनम्
	घासः	घूकः	घृतम्
	-	-	-

Not ©KTBS to be republished

च		चमसः च्+अ+म्+ अ+स्+अः	च
छ		छत्रम् छ्+अ+त्+र्+ अ+म्	छ
ज		जलधरः ज्+अ+ल्+अ +ध्+अ+ र्+अः	ज
झ	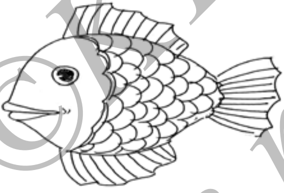	झषः झ+अ्+ष्+अः	झ
ञ	*	*	ञ

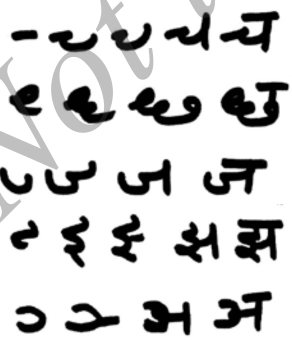	चन्द्रः छगः जम्बुकः झंझावातः	चम्पकः छाया जननी झंपाकः -	चापः छुरिका जलम् झटिति -

©KTBS Not to be republished

ट		टङ्कः ट+अ+ङ्+ क्+अः	
ठ		पीठम् प्+ई+ठ्+ अ+म्	
ड	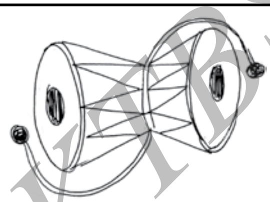	डमरुः ड्+अ+म्+ अ+र्+उः	
ढ		ढक्का ढ्+अ+क्+ क्+आ	
ण		तृणम् त्+ऋ+ण्+ अ+म्	

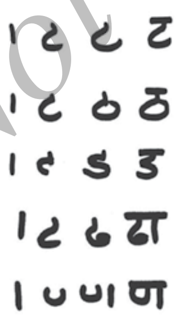	टिट्टिभः	टङ्किका	टीका
	-	-	-
	डिण्डिमः	डिम्भः	डोला
	ढुण्डिः	ढामरा	ढुलिः
	-	-	-

©KTBS Not to be republished

त		तरुः त्+अ+र्+उः	
थ		रथः र्+अ+थ्+अः	
द		दर्पणः द्+अ+र्+ प्+अ+ण्+अः	
ध	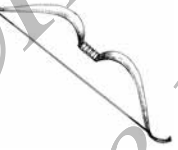	धनुः ध्+अ+न्+उः	
न	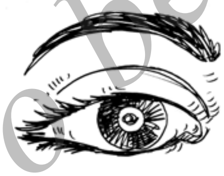	नयनम् न्+अ+य्+ अ+न्+अ+म्	

	तक्षकः	तण्डुलः	तक्रम्
	-	-	-
	दरिद्रः	दधि	दशनम्
	धरा	धनम्	धान्यम्
	नकुलः	नदी	नभः

Not ©KTBS to be republished

प		पताका प्+अ+त्+आ +क्+आ	
फ		फलानि फ्+अ+ल्+आ +न्+इ	
ब	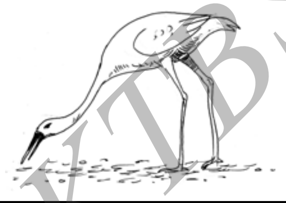	बकः ब्+अ+क्+अः	
भ		भल्लूकः भ्+अ+ल्+ल्+ ऊ+क्+अः	
म		मकरः म्+अ+क्+अ +र्+अः	

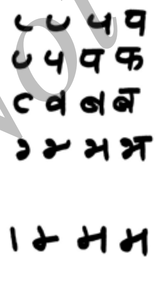	पादः फणी बधिरः भारतम् मयूरः	पीलुकः फाल्गुणः बालकः भटः महिषः	पर्णम् फेरुः बिडालः भगिनी मरुत्

©KTBS
Not to be republished

य		यमः य्+अ+म्+अः	
र		रज्जुः र्+अ+ज्+ ज्+उः	
ल	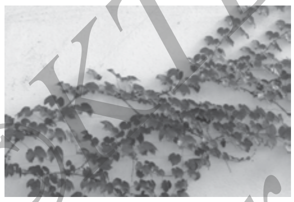	लता ल्+अ+ त्+आ	
व		वज्रम् व्+अ+ज्+ र्+ अ+म्	

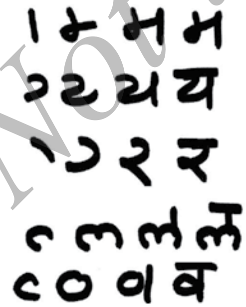	यतिः रजकः लवणम् वराहः	यागः राजा ललाटम् वधूः	युवकः रथः लशुनम् वनम्

©KTBS Not to be republished

श	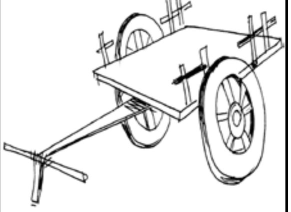	शकटः श्+अ+क्+ अ+ट्+अः	
ष		षट्पदः ष्+अ+ट्+ प्+अ+द्+अः	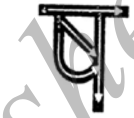
स		सरोवरः स्+अ+र्+ ओ+व्+अ+र्+अः	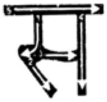
ह	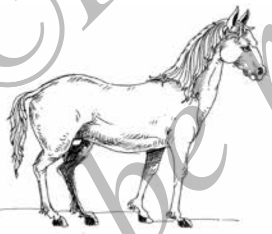	हयः ह्+अ+य्+अः	

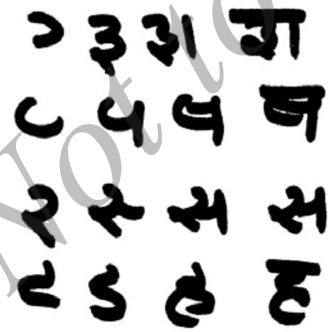	शशः षष्टिः समरः हरिणः	शफरः षाण्मातुरः समीरणः हंसः	शरः षट्कोणम् समुद्रः हालिकः

Not to be republished

वर्णमाला

स्वराः	अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	
	ऋ	ॠ	लृ	ए	ऐ	ओ	औ

अयोगवाहौ	अं- अनुस्वारः
	अः- विसर्गः

व्यञ्जनानि

वर्गीय व्यञ्जनानि	क्	ख्	ग्	घ्	ङ्
	च्	छ्	ज्	झ्	ञ्
	ट्	ठ्	ड्	ढ्	ण्
	त्	थ्	द्	ध्	न्
	प्	फ्	ब्	भ्	म्

अवर्गीयव्यञ्जनानि	य्	र्	ल्	व्	श्	ष्	स्	ह्

©KTBS Not to be republished

ह्रस्वस्वराः | 5

अ इ उ ऋ ऌ

अनुस्वारः | अं

दीर्घस्वराः | 8

आ ई ऊ ॠ ए ऐ ओ औ

विसर्गः | अः

अल्पप्राणाः		**महाप्राणाः**		**अनुनासिकाक्षराणि**
क्	ग्	ख्	घ्	ङ्
च्	ज्	छ्	झ्	ञ्
ट्	ड्	ठ्	ढ्	ण्
त्	द्	थ्	ध्	न्
प्	ब्	फ्	भ्	म्
य्	र्	श्	ष्	
ल्	व्	स्	ह्	

©KTBS Not to be republished

व्यञ्जनम् + स्वरः = गुणिताक्षरम्

व्यञ्जनम्	+	स्वरः	=	गुणिता-क्षरम्	चिह्नम्
क्	+	अ	=	क	-
क्	+	आ	=	का	ा
क्	+	इ	=	कि	ि
क्	+	ई	=	की	ी
क्	+	उ	=	कु	ु
क्	+	ऊ	=	कू	ू
क्	+	ऋ	=	कृ	ृ
क्	+	ॠ	=	कॄ	ॄ
क्	+	लृ	=	क्लृ	लृ
क्	+	ए	=	के	े
क्	+	ऐ	=	कै	ै
क्	+	ओ	=	को	ो
क्	+	औ	=	कौ	ौ
क्	+	अं	=	कं	ं
क्	+	अः	=	कः	ः

©KTBS Not to be republished

अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ऌ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः

©KTBS
Not to be republished

क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ	ट	ठ	ड	ढ	ण	त	थ

©KTBS Not to be republished

द	ध	न	प	फ	ब	भ	म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह

©KTBS
Not to be republished

तृतीयः पाठः गुणिताक्षराभ्यासः

क	क	का	कि	की	कु	कू	कृ	कॄ	क्लृ	के	कै	को	कौ	कं	कः
क															
ख															
ग															
घ															
ङ															
च															
छ															
ज															
झ															

©KTBS Not to be republished

ञ															
ट															
ठ															
ड															
ढ															
ण															
त															
थ															
द															
ध															
न															
प															

©KTBS Not to be republished

फ															
ब															
भ															
म															
य															
र															
ल															
व															
श															
ष															
स															
ह															

©KTBS
Not to be republished

अयोगवाहयोः प्रयोगः-

अनुस्वारः=अं आं इं ईं उं ऊं एं ऐं ओं औं

विसर्गः= अः आः इः ईः उः ऊः एः ऐः ओः औः

संयुक्ताक्षरलेखनक्रमः- क - क् - क्क - अक्क ख - ख् - ख्य - ख्यातिः ग - ग् - ग्ग - सम्यग्गायनम् घ - घ् - घ्न - विघ्नराजः ङ - ङ् - ङ्क - अङ्कः	च - च् - च्च - च्य - च्यवनः छ छ - - - - - - - - - - - ज - ज् - ज्ञ - ज्व - ज्वलनः झ झ् - - - - - - - - ञ - ञ् - ञ्च - अञ्चलः
ट - ट - ट्ट - टिट्टिभः ठ - ठ - ठ्य - पठ्यम् ड - ड - ड्ड - उड्डयते ढ - ढ - ढ्ढ - ढ्य - आढ्यः ण - ण् - ण्य - पण्यम्	त - त् - त्त - पत्तनम् थ - थ् - थ्य - पथ्यम् द - द - द्द - उद्दामः ध - ध् - ध्य - वध्यः न - न् - न्न - अन्नं
प - प् - प्प - प्य पालकाप्यः फ - फ - - - - - - - - - ब - ब् - ब्ब - ब्ज - अब्जम् भ - भ् - भ्य - रामेभ्यः म - म् - म्म - अम्मयम्	य - य् - य्य - वाय्वोः र - ्र - क्र तक्रम् (क्+र) र - र्‍ - र्क - तर्कः(र्+क) ल - ल् - ल्ल - सल्लकी व - व् - व्व-व्य व्याकरणम्

©KTBS Not to be republished

श - श् - श्श - श्यामलः
ष - ष् - ष्ष - निष्कम्
स - स् - स्स - स्व - स्वरः, स्मरणम्
ह - ह् - ह्य - ह्यः

विशेष सूचना :- द्वयोः बहूनां वा व्यञ्जनानां संयोगः एव संयुक्ताक्षरम्। अत्र सजातीय संयुक्ताक्षराणि विजातीय संयुक्ताक्षराणि चेति द्विधा। सजातीयसंयुक्ताक्षरं यथा-क्+क=क्क, ग्+ग=ग्ग इत्यादयः। विजातीयसंयुक्ताक्षरं यथा-क्+त=क्त, ग्+य=ग्य। छात्राणाम् अवगमनाय अत्र कानिचन उदाहरणानि एव दत्तानि। लेखने पठने यथा दोषः न भवेत् तथा अभ्यासः करणीयः। शिक्षकाः कक्ष्यायाम् उच्चारणक्रमं बोधयेयुः।

क्ष,त्र,ज्ञ इति त्रयाणां संयुक्ताक्षराणां विशेषसंज्ञा भवति।

क्ष = क् + ष

त्र = त् + र

ज्ञ = ज् + ञ

©KTBS Not to be republished

व्यञ्जनम् + व्यञ्जनम्= संयुक्तवर्णः

यथा→क्+क= क्क = कुक्कुरः

उदाहरणानुसारं त्रिवारं लिखत ।

र् + क् + अ = र्क = अर्कः ...अर्कः... ...अर्कः... ...अर्कः...

त् + ख् + अ = त्ख = उत्खननम् ....

ड् + ग् + अ = ड्ग = खड्गः ....

ङ् + घ् + अ = ङ्घ = सङ्घः ....

च् + च् + अ = च्च = उच्चैः ....

च् + छ् + अ = च्छ = गुच्छः ....

ज् + ज् + अ = ज्ज = सज्जनः ....

र् + झ् + अ = र्झ = निर्झरः ....

ज् + ञ + अ = ज्ञ = ज्ञानम् ....

ण् + ट् + अ = ण्ट = घण्टा ....

ष् + ठ् + अ = ष्ठ = षष्ठः ....

ड् + ड् + अ = ड्ड = उड्डयनम् ....

ष्+ ण् + अ = ष्ण = उष्णम् ....

त् + थ् + अ = त्थ = उत्थानम् ....

न् + द् + अ = न्द = चन्दनम् ....

द् + ध् + अ = ध्द = योध्दा ....

©KTBS
Not to be republished

त् + न् + अ = त्न = रत्नम् ....

त् + प् + अ = त्प = उत्पलम् ....

र् + प् + अः = र्पः = सर्पः ....

स् + फ् + अ = स्फ = स्फूर्तिः ....

र् + ब् + अ = र्ब = दुर्बलः ....

र् + भ् + अ = र्भ =अर्भकः ....

द् + म् + अ = द्म = सद्म ....

ग् + य् + अ = ग्य =भाग्यम् ....

त् + य् + अ = त्य = सत्यम् ....

प् + र् + अ = प्र = विप्रः ....

म् + र् + अ = म्र = आम्रम् ....

क् + ल् + अ = क्ल = शुक्लः ....

ह् + ल् + अ = ह्ल = आह्लादः ....

त् + व् + अ = त्व = सत्वरम् ....

श् + व् + अ = श्व = अश्वः ....

क + ष् + अ = क्ष = रक्षा ....

र् + ष् + अ = र्ष = हर्षः ....

त् + स् + अ = त्स = उत्साहः ....

प् + स् + अ = प्स = जुगुप्सा ....

र् + ह् + अ = र्ह = अर्हः ....

©KTBS Not to be republished

अभ्यासः

I. संयोज्य लिखत ।

उदाहरणम् → क्+उ+स्+उ+म्+अ+म्	=	कुसुमम्
ज् + आ + न् + अ + क् + ई	=	
र् + आ + म् + आ + य् + अ + ण् + अ + म्	=	
द् + अ + श् + अ + र् + अ + थ् + अः	=	
र् + आ + ज् + अ + ध् + आ + न् + ई	=	
द् + ए + व् + आ + ल् + अ + य् + अः	=	
अ + ध् + य् + आ + प् + अ + क् + अः	=	
स् + अ + त् + य् + अ + व् + आ + द् + ई	=	
आ + म् + र् + अ +फ् + अ+ ल्+ अ+ म्	=	
अ+ य् + ओ + ध् + य् + आ	=	

II. विभज्य लिखत ।

उदाहरणम् → गणेशः = ग् + अ + ण् + ए + श् + अः

वाल्मीकिः, वसिष्ठः, विश्वामित्रः, अगस्त्यः, भृगुः

भारद्वाजः, अङ्गानि, दुर्योधनः, आरोग्यम् , कृष्णः

©KTBS Not to be republished

III. कन्नडलिप्या लिखत ।

उदाहरणम् → निर्विघ्नः = ನಿರ್ವಿಘ್ನಃ

हस्तेन,	विरोधः,	भक्ष्याणि,	तस्करः,	विनायकः
औषधम्,	महाभारतम्,	सरयू,	शकुनिः,	कदली
प्रस्थानम्,	अस्वस्थः,	ज्वलनः,	रम्यः,	ख्यातिः

IV. संस्कृतलिप्या लिखत ।

उदाहरणम् → ಹಸ್ತೇನ = हस्तेन

ಸೂರ್ಯೋದಯಃ,	ಷಟ್ಪದಃ,	ವ್ಯಾಘ್ರಃ,	ಭಾಸ್ಕರಃ,	ವಾಗ್ಮೀ
ಸುಂದರಃ,	ಶಾಸ್ತ್ರಮ್,	ನಿಷ್ಫಲಮ್,	ಚದುರಂಗಃ,	ವ್ಯಾಧಿಃ,
ಶರದೃತುಃ,	ಮಾರ್ಗಶಿರಃ,	ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರಾ,	ಅರ್ಕಃ,	ಧ್ರುವಃ

V. रिक्तं स्थानं पूरयत ।

उदाहरणम् →	वि	श्वा	मि	त्रः

	वा	ल			प्र			म्
	रो						ली	
आ		ग्य			सू			यः
		ष्ठः				ङ्गा		

भाषाभ्यासः ।

* संस्कृतवर्णमालां लिखत ।
* कन्नडवर्णमालां लिखत ।
* नित्योपयोगिनां वस्तूनां नामानि संस्कृतभाषया वदत।

❀❀❀❀❀❀

©KTBS Not to be republished

फलानि

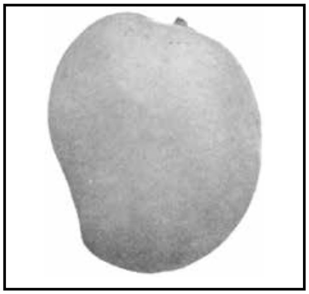
आम्रफलम्

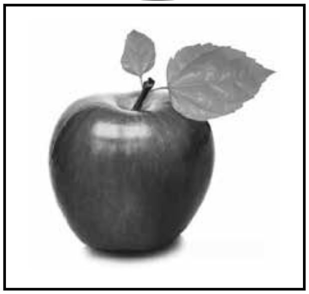
सेवम्

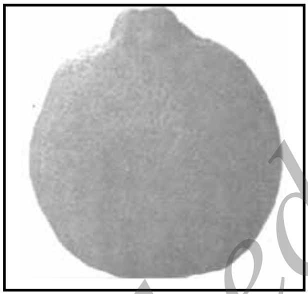
नारङ्गम्

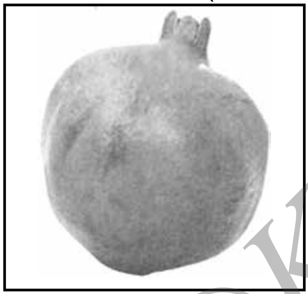
दाडिमफलम्

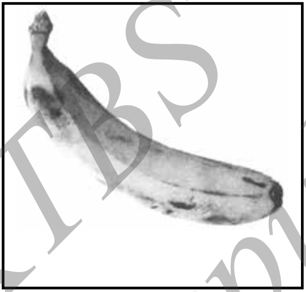
कदलीफलम्

कलिङ्गफलम्

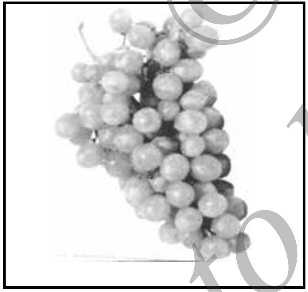
द्राक्षाफलम्

सीताफलम्

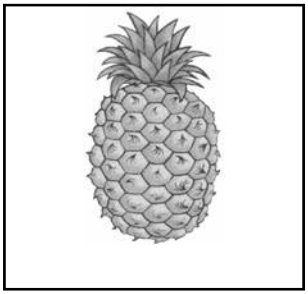
अनानसः

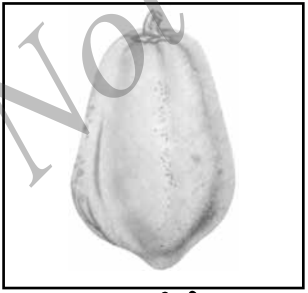
मधुकर्कटी

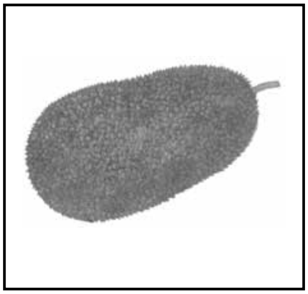
पनसफलम्

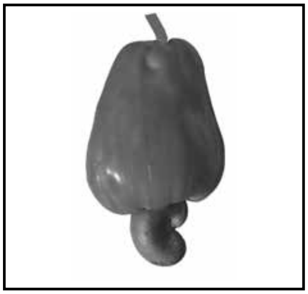
भल्लातकफलम्

Not ©KTBS to be republished

शाकानि

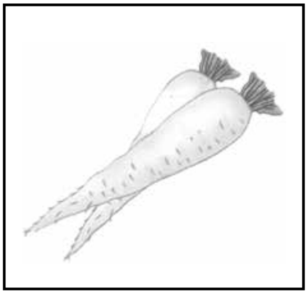
मूलकम्

उर्वारुकम्

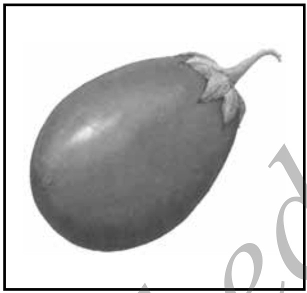
वृन्ताकः

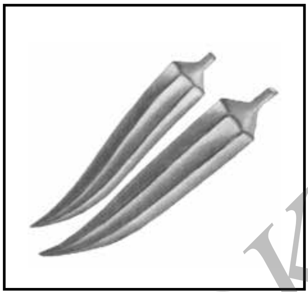
भिण्डीनकम्

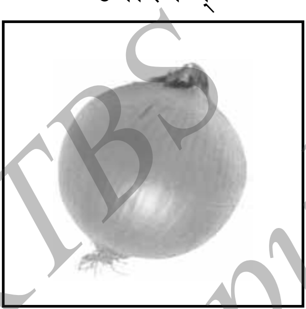
पलाण्डुः

कूष्माण्डः

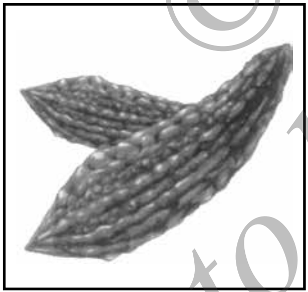
कारवेल्लम्

आलुकम्

गृञ्जनकम्

आर्द्रकम्

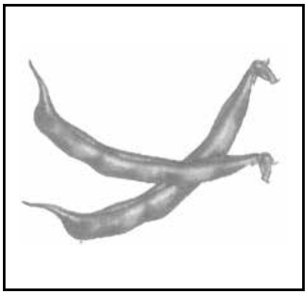
निष्पावः

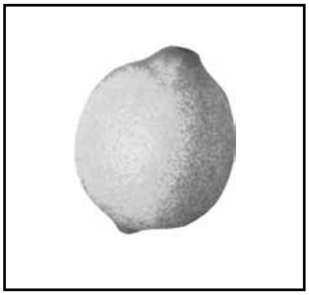
जम्बीरः

©KTBS Not to be republished

सचित्रपदमञ्जरी

वन्यमृगाः

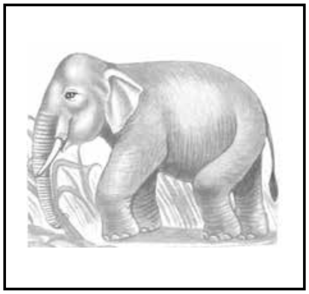

गजः

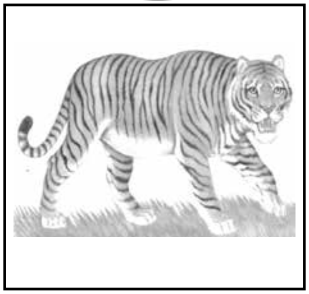

व्याघ्रः

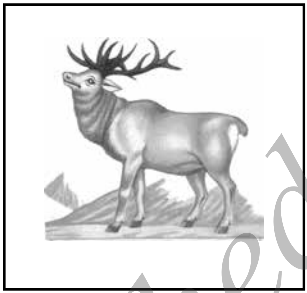

कृष्णमृगः

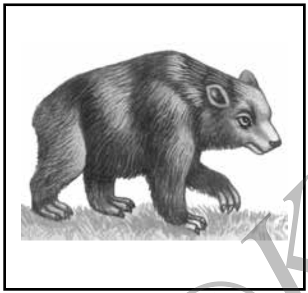

भल्लूकः

शृगालः

उष्ट्रः

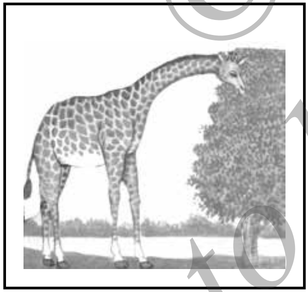

चित्रोष्ट्रः

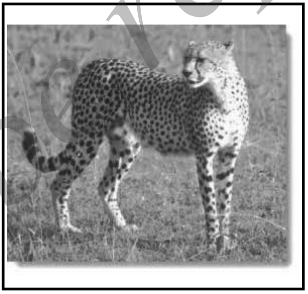

चित्रकः

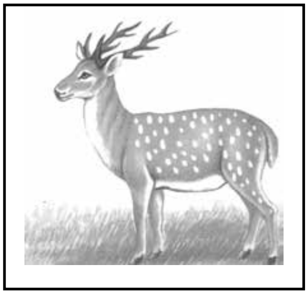

हरिणः

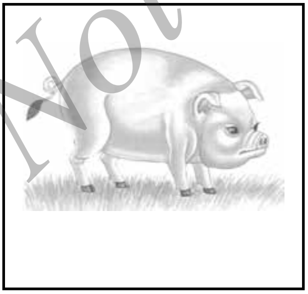

सूकरः

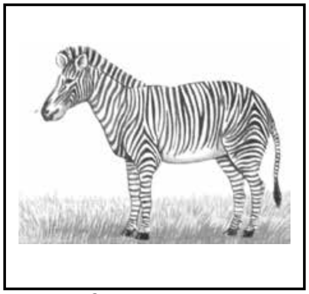

चित्ररासभः

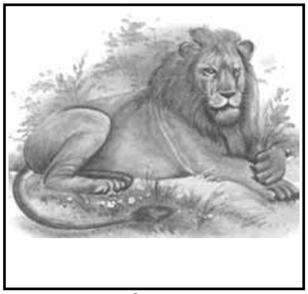

सिंहः

©KTBS Not to be republished

सचित्रपदमञ्जरी

पक्षिणः

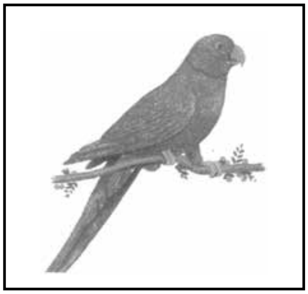

शुकः

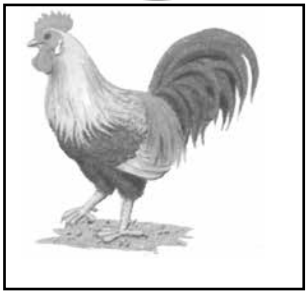

कुक्कुटः

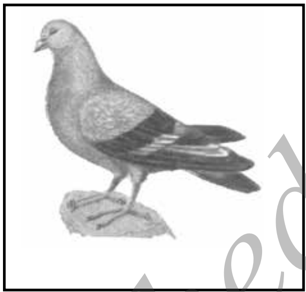

कपोतः

श्येनः

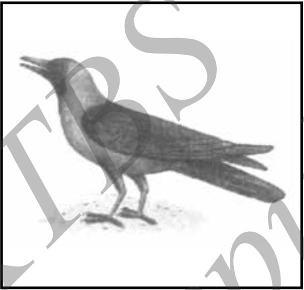

काकः

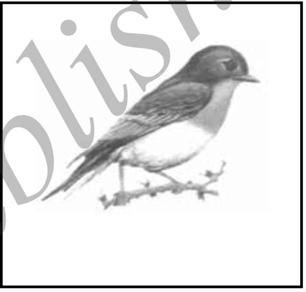

चटकः

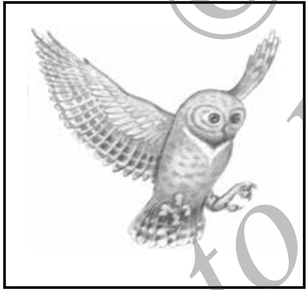

उलूकः

गरुडः

हंसः

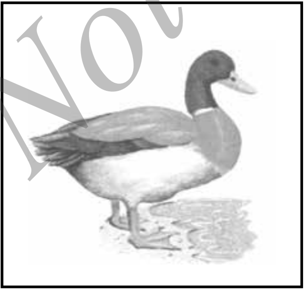

कादम्बः

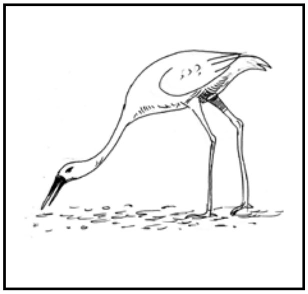

बकः

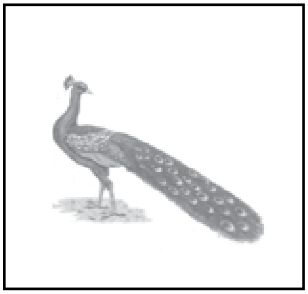

मयूरः

©KTBS
Not to be republished

सचित्रपदमञ्जरी

प्राणिनः

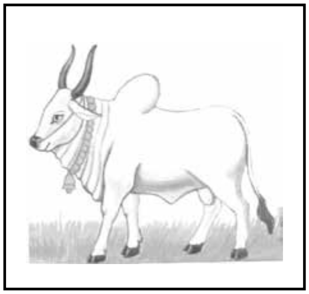
वृषभः

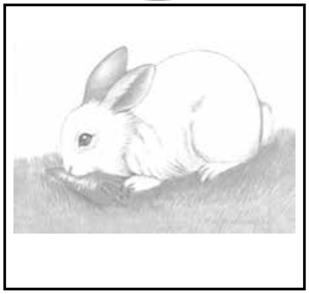
शशः

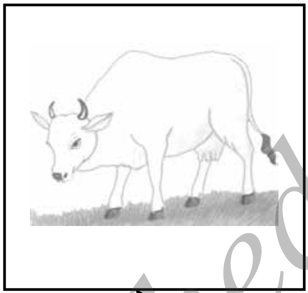
धेनुः

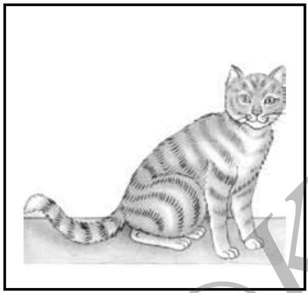
मार्जालः

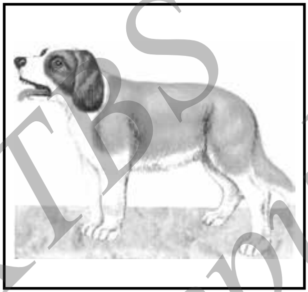
शुनकः

गर्दभः

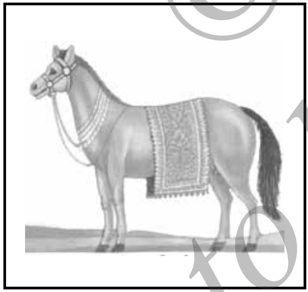
अश्वः

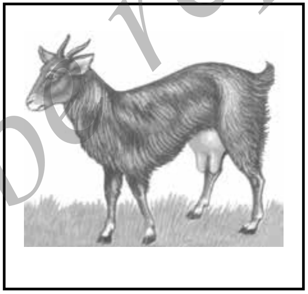
अजः

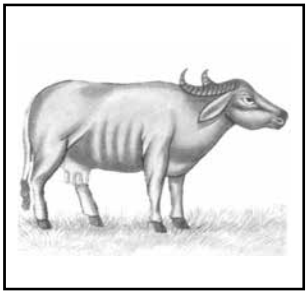
महिषी

वानरः

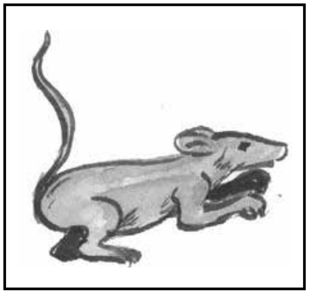
मूषकः

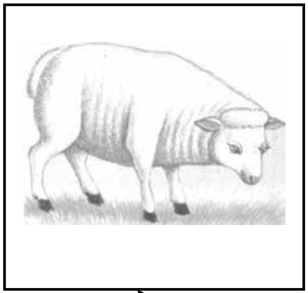
मेषः

©KTBS
Not to be republished

सचित्रपदमञ्जरी

वाहनानि

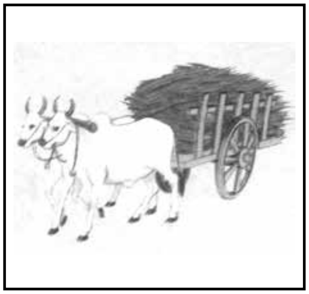

शकटः

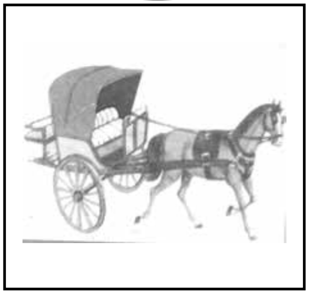

अश्वशकटः

द्विचक्रिका

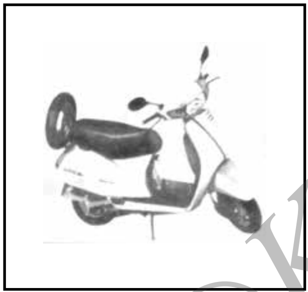

स्कूटर्यानम्

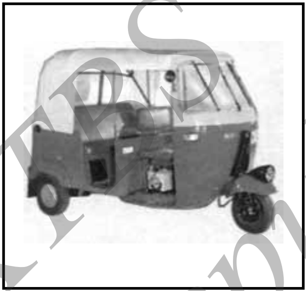

त्रिचक्रिका

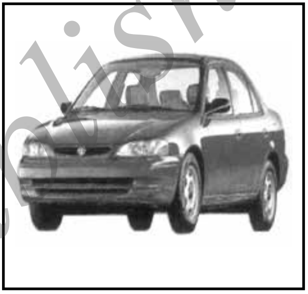

कार्यानम्

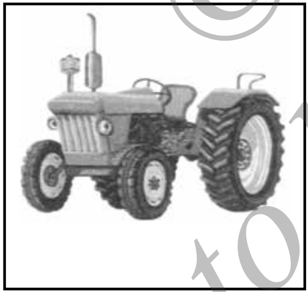

ट्राक्टर्यानम्

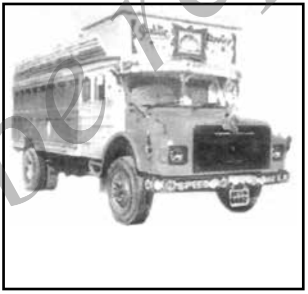

भारवाहकम्

बस्यानम्

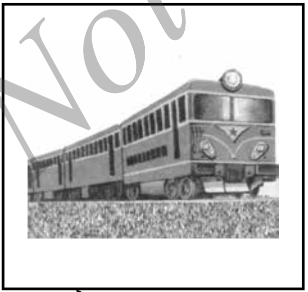

रेल्यानम्

नौका

विमानम्

©KTBS Not to be republished

अभ्यासः

पक्षिणः

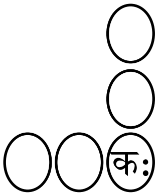

१. ....

२. ....

प्राणिनः

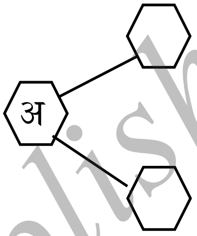

१. ....

२. ....

शाकानि

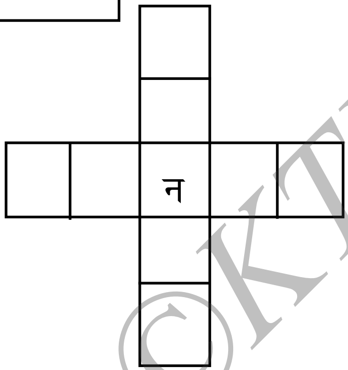

©KTBS Not to be republished

फलानि **फलानां नामानि अन्विष्य लिखत**

१. ....

२. ....

३. ....

४. ....

५. ....

द्रा	से	प	सी	ना	आ
बा	क्षा	व	ता	क	म्र
अ	दा	फ	फ	ता	फ
न	ना	सः	ल	ल	ल
ना	र	ङ्ग	म्	म्	म्
क	द	ली	फ	ल	म्

चतुर्थः पाठः

पुंलिङ्गशब्दपरिचयः

बालः

वैद्यः

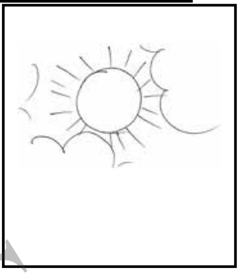
इनः

चन्द्रः

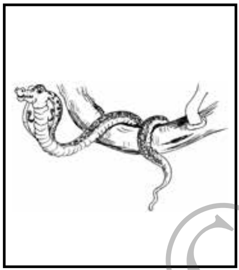
उरगः

मकरः

दीपः

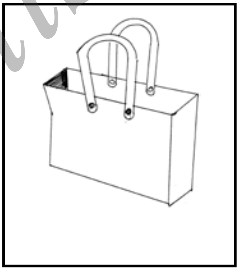
स्यूतः

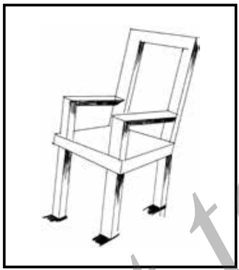
आसन्दः

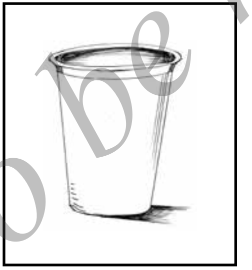
चषकः

सुधाखण्डः

कन्दुकः

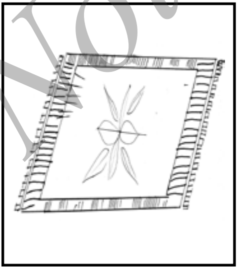
कटः

तालः

दण्डदीपः

घटः

©KTBS Not to be republished

स्त्रीलिङ्गशब्दपरिचयः

बालिका

वैद्या

अध्यापिका

चम्पका

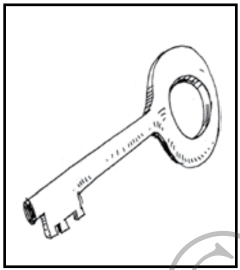
कुञ्चिका

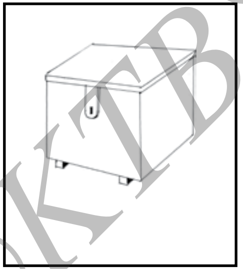
पेटिका

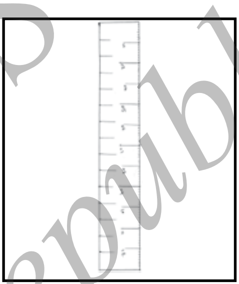
मापिका

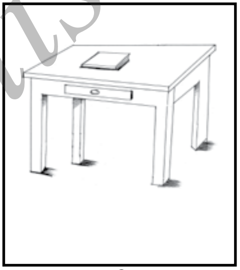
उत्पीठिका

नौका

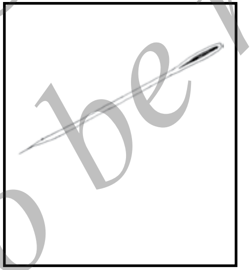
सूचिका

लता

तुला

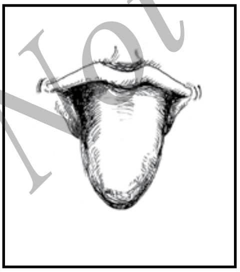
रसना

नासिका

वीणा

पत्रिका

©KTBS
Not to be republished

नपुंसकलिङ्गः शब्दपरिचयः

पुस्तकम्

पर्णम्

गृहम्

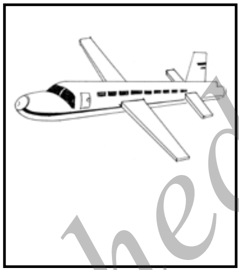

विमानम्

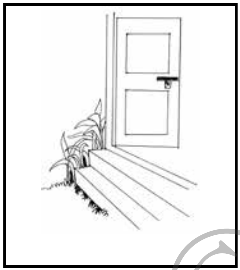

द्वारम्

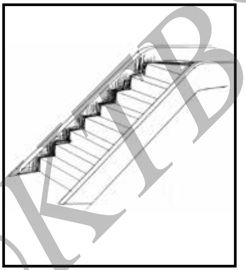

सोपानम्

फलम्

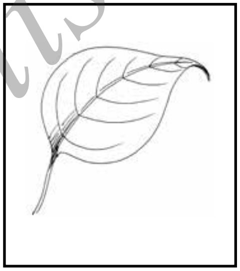

पर्णम्

छत्रम्

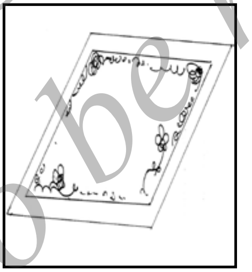

करवस्त्रम्

युतकम्

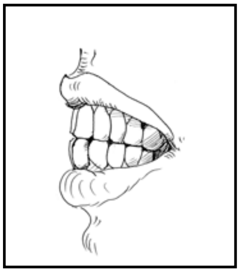

दशनम्

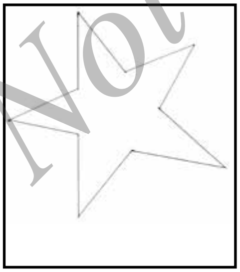

नक्षत्रम्

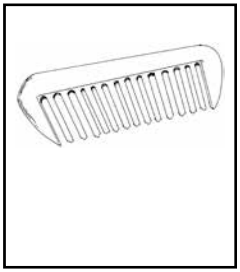

कङ्कतम्

आभरणम्

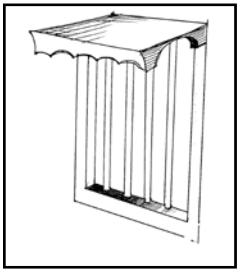

वातायनम्

Not ©KTBS to be republished

अभ्यासः

चित्रं दृष्ट्वा नाम लिखत।

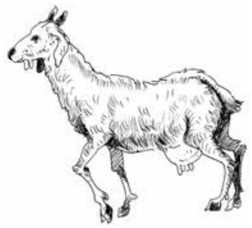

एषः ....

एषा ....

एतत् ....

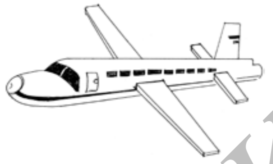

एतत् ....

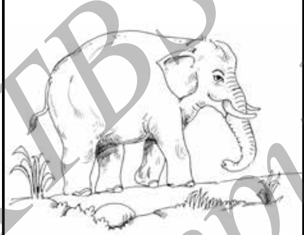

एषः ....

एषा ....

एषा ....

एषः ....

एतत् ....

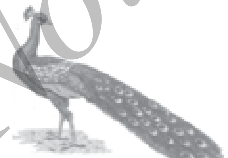

एषः ....

एतत् ....

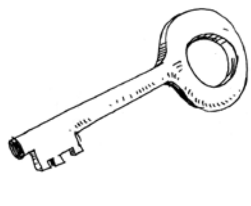

एषा ....

©KTBS Not to be republished

पञ्चमः पाठः

तद्-एतद् (पुं)

सः बालकः।
सः कः ?
सः बालकः।

एषः सैनिकः ।
एषः कः ?
एषः सैनिकः

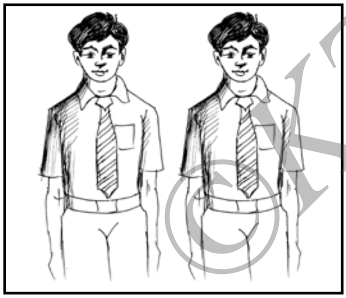
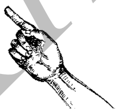

तौ बालकौ।
तौ कौ ?
तौ बालकौ ।

एतौ सैनिकौ ।
एतौ कौ ?
एतौ सैनिकौ।

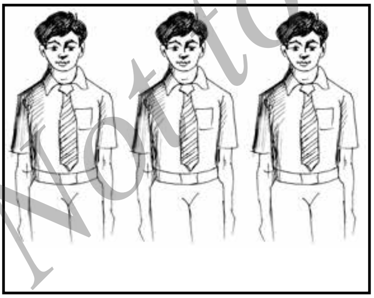

ते बालकाः ।
ते के?
ते बालकाः

एते सैनिकाः।
एते के ?
एते सैनिकाः।

©KTBS Not to be republished

सः	**तौ**	**ते**
एषः	**एतौ**	**एते**
कः	**कौ**	**के**
बालकः	बालकौ	बालकाः
सैनिकः	सैनिकौ	सैनिकाः

अभ्यासः

I पठनाभ्यासः (उच्चैः पठत)

छात्रः	छात्रौ	छात्राः
अश्वः	अश्वौ	अश्वाः
बालः	बालौ	बालाः
पिकः	पिकौ	पिकाः
मनुष्यः	मनुष्यौ	मनुष्याः

II पदानाम् अर्थं मातृभाषया लिखत।

करः	=..........	हयः	=..........	नरः	=..........
घटः	=..........	कटः	=..........	तटः	=..........
अजः	=..........	रथः	=..........	शुकः	=..........
सेवकः	=..........	भास्करः	=..........	भ्रमरः	=..........
कन्दुकः	=..........	शिक्षकः	=..........	भिक्षुकः	=..........

III रिक्तं स्थानं पूरयत।

अजः	अजौ	

©KTBS Not to be republished

	रामौ	रामाः
शकटः		शकटाः
घटः	घटौ	
	शुकौ	शुकाः

IV उदाहरणानुसारं लिखत।

उदा→

एषः	शुकः	एतौ	शुकौ	एते	शुकाः
	भिक्षुकः		भिक्षुकौ		भिक्षुका;
	शकटः		शकटौ		शकटाः
	रथः		रथौ		रथाः

उदा→

सः	नरः	तौ	नरौ	ते	नराः
	भास्करः		भास्करौ		भास्कराः
	शूरः		शूरौ		शूराः
	धीरः		धीरौ		धीराः

अवगच्छत।

गणेशः प्रथमो देवः **गणेशं** नौमि साञ्जलिः ।
गणेशेन सुसिद्धिर्मे **गणेशाय** नमो नमः ।।
गणेशात् लभते ज्ञानं **गणेशस्य** स्तुतिः शुभा।
गणेशे भक्तिमानस्मि हे **गणेश** शुभंकुरु।

सङ्ग्रहः -श्लोकसिद्धान्तकौमुदी

Not to be republished ©KTBS

षष्ठः पाठः

तद्-एतद् (स्त्री)

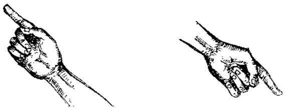

सा बालिका।
सा का ?
सा बालिका।

एषा वैद्या।
एषा का ?
एषा वैद्या।

ते बालिके।
ते के ?
ते बालिके ।

एते वैद्ये।
एते के ?
एते **वैद्ये।**

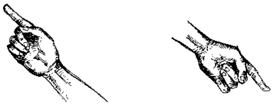

ताः बालिकाः ।
ताः काः ?
ताः बालिकाः

एताः वैद्याः।
एताः काः ?
एताः **वैद्याः।**

©KTBS Not to be republished

सा	**ते**	**ताः**
एषा	**एते**	**एताः**
का	**के**	**काः**
बालिका	बालिके	बालिकाः
वैद्या	वैद्ये	वैद्याः

अभ्यासः

I पठनाभ्यासः (उच्चैः पठत)

महिला	महिले	महिलाः
कथा	कथे	कथाः
वीणा	वीणे	वीणाः
अजा	अजे	अजाः
बाला	बाले	बालाः

II पदानाम् अर्थं मातृभाषया लिखत।

शाला =..........	शाखा =..........	कन्या =..........
रसना =..........	अनुजा =..........	चटका =..........
नासिका =..........	भाषा =..........	पेटिका =..........
वनिता =..........	मृत्तिका =..........	कुञ्चिका =..........
छाया =..........	वीणा =..........	कथा =..........

©KTBS Not to be republished

III रिक्तं स्थानं पूरयत।

भाषा		भाषाः
	नासिके	नासिकाः
मृत्तिका	मृत्तिके	
वनिता		वनिताः
	पेटिके	पेटिकाः

IV उदाहरणानुसारं लिखत।

उदा→

एषा	कन्या	एते	कन्ये	एताः	कन्याः
	ललना		ललने		ललनाः
	छाया		छाये		छायाः

उदा→

सा	अनुजा	ते	अनुजे	ताः	अनुजाः
	कथा	ते			कथाः
सा			महिले	ताः	

अवगच्छत।

रमा कन्या समुद्रस्य **रमां** वन्दे हरिप्रियाम्
रमया रमते विष्णुः **रमायै** क्रियते नमः ।
रमायाः काधिका नारी **रमायाः** सेवको जनः
रमायाम् अनुरक्तस्य हे **रमे** रमसे सदा ।।

सङ्ग्रहः - श्लोकसिद्धान्तकौमुदी

©KTBS Not to be republished

सप्तमः पाठः

तद्-एतद् (नपुं)

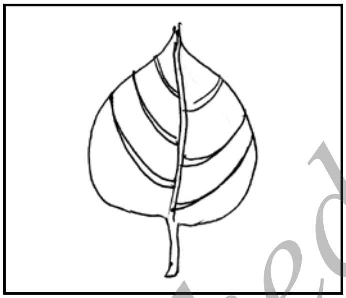

तत् पुस्तकम्
तत् किम् ?
तत् पुस्तकम् ।

एतत् पर्णम्
एतत् किम् ?
एतत् पर्णम्।

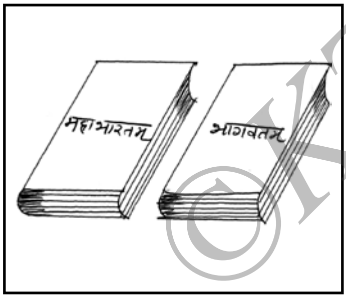

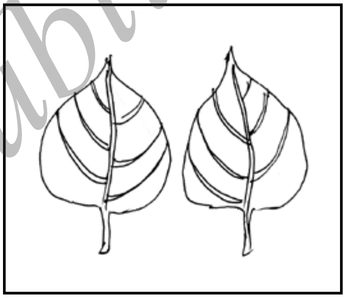

ते पुस्तके।
ते के?
ते पुस्तके।

एते पर्णे ।
एते के?
एते पर्णे।

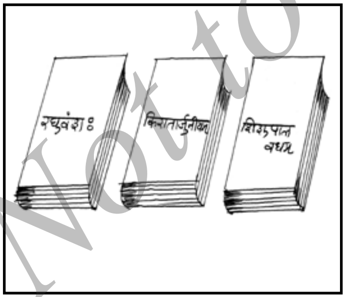

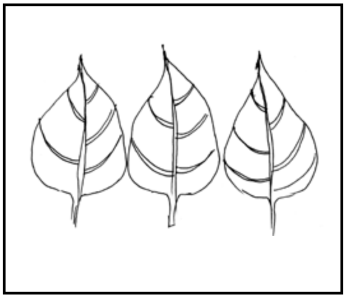

तानि पुस्तकानि ।
तानि कानि ?
तानि पुस्तकानि ।

एतानि पर्णानि ।
एतानि कानि?
एतानि पर्णानि ।

©KTBS
Not to be republished

तत्	**ते**	**तानि**
एतत्	**एते**	**एतानि**
किं	**के**	**कानि**
पुस्तकम्	पुस्तके	पुस्तकानि
पर्णम्	पर्णे	पर्णानि

अभ्यासः

I पठनाभ्यासः (उच्चैः पठत)

ज्ञानम्	ज्ञाने	ज्ञानानि
मस्तकम्	मस्तके	मस्तकानि
मन्दिरम्	मन्दिरे	मन्दिराणि
नेत्रम्	नेत्रे	नेत्राणि
भवनम्	भवने	भवनानि

II पदानाम् अर्थं मातृभाषया लिखत।

नेत्रम् =.......... जलम् =.......... वनम् =..........

धनम् =.......... पर्णम् =.......... गृहम् =..........

शरीरम् =.......... भवनम् =.......... पुस्तकम् =..........

द्वारम् =.......... रक्तम् =.......... पत्रम् =..........

फलम् =.......... मन्दिरम् =.......... यानम् =..........

III रिक्तं स्थानं पूरयत।

पर्णम्		पर्णानि

©KTBS Not to be republished

	धने	धनानि
बालः		बालाः
	शुकौ	शुकाः
वीणा	वीणे	
वनिता	वनिते	

IV उदाहरणानुसारं लिखत।

उदा→

एतत्	कमलम्	एते	कमले	एतानि	कमलानि
एतत्			भवने		भवनानि
	शास्त्रम्	एते		एतानि	
एतत्			गृहे		गृहाणि

उदा→

तत्	भवनम्	ते	भवने	तानि	भवनानि
	पर्णं	ते			पर्णानि
तत्			गृहे		गृहाणि
	नेत्रं	ते			नेत्राणि

अवगच्छत।

ज्ञानं ज्ञाने च **ज्ञानानि** वस्तूनां सन्तु सर्वदा ।
ज्ञानं ज्ञाने च **ज्ञानानि** दत्ते विद्यालये गुरुः ।।
ज्ञानेन सह **ज्ञानाभ्यां ज्ञानैः** संशोभते वपुः ।
ज्ञानाय पाठ्यतां **ज्ञानात्** विना विप्रो न शोभते।।
ज्ञानस्य च फलं मानः **ज्ञाने** सति जयो भवेत् ।

©KTBS Not to be republished

नामपदम्

अकारान्तः पुंलिङ्गः 'देव'शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा ಉ	देवः ದೇವನು	देवौ ಇಬ್ಬರು ದೇವರು	देवाः ದೇವರು
सम्बोधनप्रथमा ಹೇ ಎಲೈ	हे देव ಹೇ ದೇವನೇ	हे देवौ ಹೇ ಇಬ್ಬರು ದೇವರೇ	हे देवाः ಹೇ ದೇವರೇ
द्वितीया ಅನ್ನು	देवम् ದೇವನನ್ನು	देवौ ಇಬ್ಬರು ದೇವರನ್ನು	देवान् ದೇವರನ್ನು
तृतीया ಇಂದ	देवेन ದೇವನಿಂದ	देवाभ्याम् ಇಬ್ಬರು ದೇವ-ರಿಂದ	देवैः ದೇವರಿಂದ
चतुर्थी ಗೆ, ಇಗೆ, ಕ್ಕೆ	देवाय ದೇವನಿಗೆ	देवाभ्याम् ಇಬ್ಬರು ದೇವ-ರಿಗೆ	देवेभ्यः ದೇವರಿಗೆ
पञ्चमी ದೆಸೆಯಿಂದ	देवात् ದೇವನ ದೆಸೆಯಿಂದ	देवाभ्याम् ಇಬ್ಬರು ದೇವರ ದೆಸೆಯಿಂದ	देवेभ्यः ದೇವರ ದೆಸೆಯಿಂದ
षष्ठी ಅ	देवस्य ದೇವನ	देवयोः ಇಬ್ಬರು ದೇವರ	देवानाम् ದೇವರ
सप्तमी ಅಲ್ಲಿ	देवे ದೇವನಲ್ಲಿ	देवयोः ಇಬ್ಬರು ದೇವರಲ್ಲಿ	देवेषु ದೇವರಲ್ಲಿ

आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'सीता' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	सीता	सीते	सीताः
सम्बोधनप्रथमा	हे सीते	हे सीते	हे सीताः
द्वितीया	सीताम्	सीते	सीताः
तृतीया	सीतया	सीताभ्याम्	सीताभिः
चतुर्थी	सीतायै	सीताभ्याम्	सीताभ्यः
पञ्चमी	सीतायाः	सीताभ्याम्	सीताभ्यः
षष्ठी	सीतायाः	सीतयोः	सीतानाम्
सप्तमी	सीतायाम्	सीतयोः	सीतासु

©KTBS Not to be republished

अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः 'व़न' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचम्	बहुवचनम्
प्रथमा	वनम्	वने	वनानि
सम्बोधनप्रथमा	हे वन	हे वने	हे वनानि
द्वितीया	वनम्	वने	वनानि
तृतीया	वनेन	वनाभ्याम्	वनैः
चतुर्थी	वनाय	वनाभ्याम्	वनेभ्यः
पञ्चमी	वनात्	वनाभ्याम्	वनेभ्यः
षष्ठी	वनस्य	वनयोः	वनानाम्
सप्तमी	वने	वनयोः	वनेषु

©KTBS Not to be republished

विशेषांशाः

रामो राजमणिः सदा विजयते **रामं** रमेशं भजे।
रामेणाभिहता निशाचरचमू **रामाय** तस्मै नमः ।।
रामात् नास्ति परायणं परतरं **रामस्य** दासोऽस्म्यहम्।
रामे चित्तलयः सदा भवतु मे भो! **राम** मामुद्धर।।

क्रियापदम्

लट् लकारः - पठ् धातुः - वर्तमानकालः

पुरुषाः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः III person	रामः सीता सः सा तत् — पठति	रामौ सीते तौ ते ते — पठतः	रामाः सीताः ते ताः तानि — पठन्ति
मध्यमपुरुषः II person	त्वम् — पठसि	युवाम् — पठथः	यूयम् — पठथ
उत्तमपुरुषः I person	अहम् — पठामि	आवाम् — पठावः	वयम् — पठामः

एवम् - खादति, भवति, गच्छति, धावति, पश्यति

विशेषधातुरूपाणि

लट् लकारः - अस् धातुः

पुरुषः	**एकवचनम्**	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**
प्रथमपुरुषः	(बालकः) अस्ति	(बालकौ) स्तः	(बालकाः) सन्ति
मध्यमपुरुषः	(त्वम्) असि	(युवां) स्थः	(यूयम्) स्थ
उत्तमपुरुषः	(अहम्) अस्मि	(आवाम्) स्वः	(वयम्) स्मः

लट् लकारः - कृ धातुः

पुरुषः	**एकवचनम्**	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**
प्रथमपुरुषः	(स :) करोति	(तौ) कुरुतः	(ते) कुर्वन्ति
मध्यमपुरुषः	(त्वम्) करोषि	(युवाम्) कुरुथः	(यूयम्) कुरुथ
उत्तमपुरुषः	(अहम्) करोमि	(अवाम्) कुर्वः	(वयम्) कुर्मः

©KTBS Not to be republished

अष्टमः पाठः

द्वितीया- तृतीया

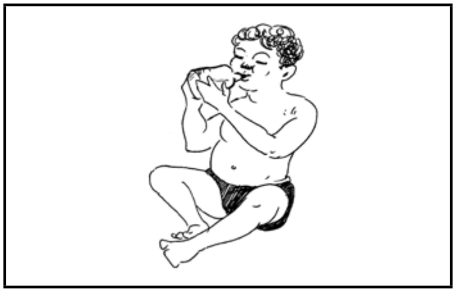

शिशुः **क्षीरं** पिबति।

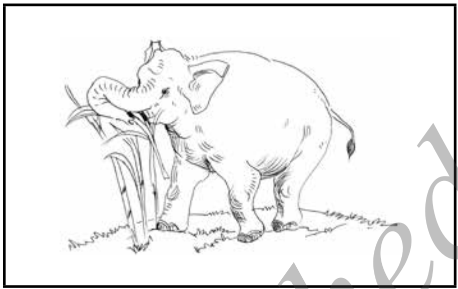

गजः **इक्षुदण्डं** खादति।

छात्रः **पाठं** पठति

बाला **शालां** गच्छति।

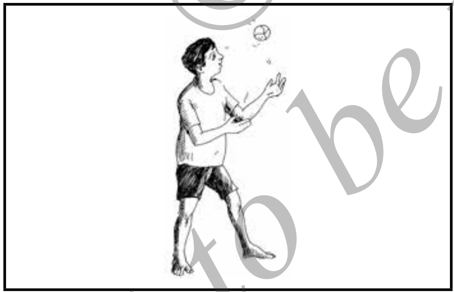

बालाः **कन्दुकेन** क्रीडन्ति

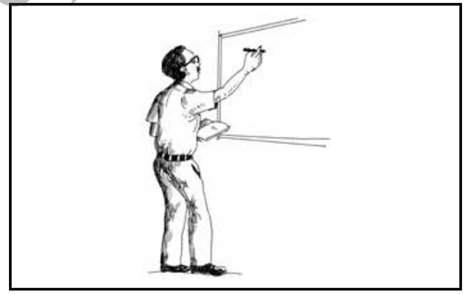

शिक्षकः **सुधाखण्डेन** लिखति

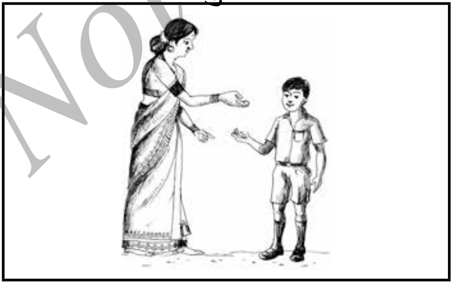

माता **हस्तेन** ददाति

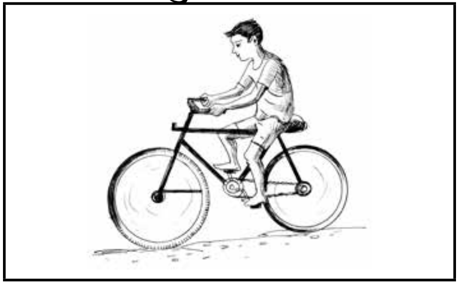

रमेशः **द्विचक्रिकया** गच्छति।

©KTBS Not to be republished

राजेशः शालां गच्छति। राधा वस्त्रं क्षालयति
बालाः पाठान् पठन्ति। महिलाः श्लोकं गायन्ति।
हरिहरौ गीतं गायतः। सेवकः भारं वहति।
जनाः नेत्राभ्यां पश्यन्ति। पिता हस्तेन यच्छति।
छात्राः लेखन्या लिखन्ति। अश्वः वेगेन धावति।

अभ्यासः

I. पठनाभ्यासः (उच्चैः पठत)

क्षीरम्	क्षीरे	क्षीराणि
वस्त्रं	वस्त्रे	वस्त्राणि
कथां	कथे	कथाः
नेत्रेण	नेत्राभ्यां	नेत्रैः
कर्णेन	कर्णाभ्यां	कर्णैः
हस्तेन	हस्ताभ्यां	हस्तैः

II. एकवाक्येन उत्तरं लिखत ।

१. गजः किं खादति?

उ...

२. कः क्षीरं पिबति?

उ...

३. का वस्त्रं क्षालयति?

उ...

©KTBS Not to be republished

४) काः लेखन्या लिखन्ति?

उ..

५) सेवकः किं वहति?

उ...

III. रिक्तं स्थानं पूरयत।

१. अश्वः ....धावति।

२. बालाः पाठान्.....................।

३. ....सुधाखण्डेन लिखति।

४. माता...............ददाति।

५. ....द्विचक्रिकया गच्छति।

IV. वाक्यनिर्माणं कुरुत।

शिशुः, बालौ	पाठं	धावति
अश्वः, शिक्षकः	क्षीरं	पाठयति
राजेशः	वेगेन	गच्छति
	शालां	गच्छतः
	मन्दिरम्	पिबति

१ ....

२ ....

३ ....

४ ....

५ ....

©KTBS Not to be republished

नवमः पाठः चतुर्थी-पञ्चमी

माता **पुत्राय** लड्डुकं यच्छति।

शारदायै नमः।

देवः **भक्ताय** वरं ददाति।

गणेशाय नमः ।

फलं **वृक्षात्** पतति।

बालिका **शालायाः** आगच्छति।

बालकः **क्रीडाङ्गणात्** आगच्छति।

वृष्टिः **मेघात्** पतति।

©KTBS Not to be republished

तातः पुत्राय पत्रिकां ददाति। छात्रः शालायाः आगच्छति।

अम्बा बालाय क्षीरं यच्छति। वरुणः आपणात् पुस्तकम् आनयति।

बालः मित्राय चाकलेहं ददाति। शिशुः पर्यङ्कात् पतति।

शिक्षिका छात्राय ज्ञानं ददाति। पुत्रः अम्बायाः मधुरं स्वीकरोति।

बालिका अम्बायै नमः इति वदति। छात्रा कक्ष्यायाः गच्छति।

पुरुषः महिलायै गौरवं यच्छति। नदी पर्वतात् प्रवहति।

अभ्यासः

I. पठनाभ्यासः (उच्चैः पठत)

पुत्राय	पुत्राभ्याम्	पुत्रेभ्यः
छात्राय	छात्राभ्याम्	छात्रेभ्यः
अम्बायै	अम्बाभ्याम्	अम्बाभ्यः
महिलायै	महिलाभ्याम्	महिलाभ्यः
वनात्	वनाभ्याम्	वनेभ्यः
पर्वतात्	पर्वताभ्याम्	पर्वतेभ्यः
शालायाः	शालाभ्याम्	शालाभ्यः
कक्ष्यायाः	कक्ष्याभ्याम्	कक्ष्याभ्यः
फलात्	फलाभ्याम्	फलेभ्यः
ग्रामात्	ग्रामाभ्याम्	ग्रामेभ्यः
पुस्तकात्	पुस्तकाभ्याम्	पुस्तकेभ्यः

©KTBS Not to be republished

II. कोष्टकम् अवलोक्य वाक्यानि रचयत।

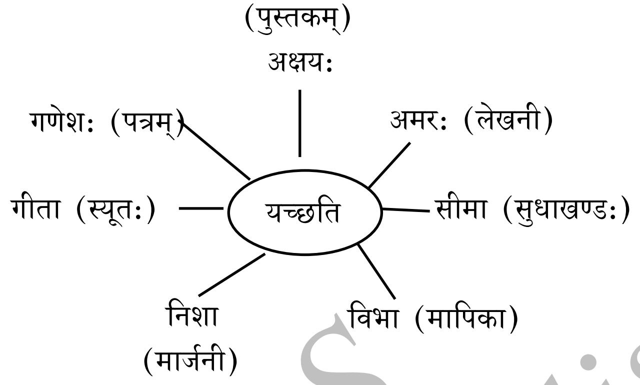

उदाहरणं - शिक्षिका कस्मै किं यच्छति ?

शिक्षिका	अक्षयाय पुस्तकं	यच्छति।
....	....	....
....	....	....
....	....	....
....	....	....
....	....	....

III. कोष्टकम् अवलोक्य वाक्यानि रचयत।

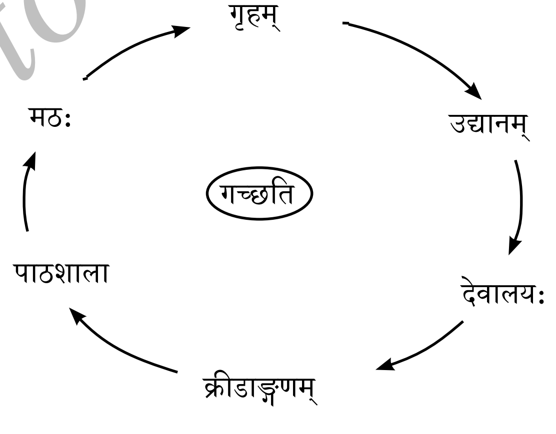

©KTBS
Not to be republished

उदाहरणम् → बालकः कुतः कुत्र गच्छति ?

बालकः	गृहात्	उद्यानं	गच्छति
....	....	....	.... ।
....	....	....	.... ।
....	....	....	.... ।
....	....	....	.... ।
....	....	....	.... ।

अवगच्छत।

एकश्लोकीमहाभारतम्

आदौ पाण्डवधार्तराष्ट्रजननं लाक्षागृहे दाहनम्
द्यूते श्रीहरणं वने विहरणं मत्स्यालये वर्धनम् ।
लीलागोग्रहणं रणे वितरणं सन्धिक्रियाजृम्भणम्
भीष्मद्रोणसुयोधनादिमथनं एतन्महाभारतम्।।

⌘⌘⌘⌘⌘⌘

©KTBS Not to be republished

दशमः पाठः

षष्ठी-सप्तमी

गणेशस्य वाहनं मूषकः ।

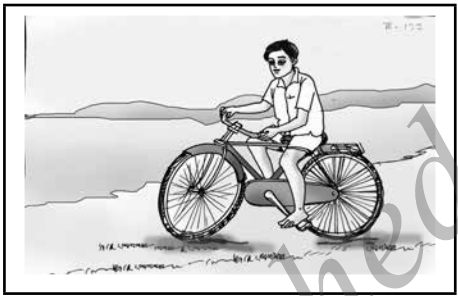

कृष्णस्य वाहनं द्विचक्रिका।

गङ्गायाः तटे काशी अस्ति।

तत् **मम** गृहम् अस्ति।

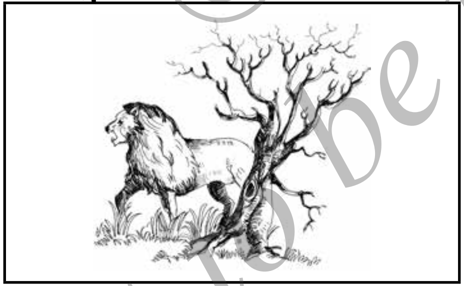

सिंहः **वने** वसति।

छात्राः कक्ष्यायां लिखन्ति।

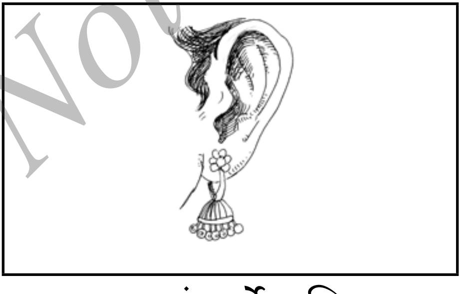

आभरणं **कर्णे** अस्ति।

पुष्पं **लतायां** भवति

© NCERT Not to be republished

दिलीपस्य गृहं सुन्दरम् अस्ति।
सुधीरस्य माता वस्त्राणि क्षालयति।
रमेशस्य भगिनी लड्डुकं वितरति।
एषः सीतायाः पतिः।
एतत् रामस्य धनुः ।
गणेशः पार्वत्याः पुत्रः ।
कुबेरः धनस्य अधिपतिः ।
महिषः यमस्य वाहनम्।
शिवस्य आयुधं त्रिशूलम् ।
सागरस्य तरङ्गाः भयं जनयन्ति।

कासारे मीनाः सञ्चरन्ति।
आकाशे नक्षत्राणि शोभन्ते ।
पक्षिणः नीडे निवसन्ति।
छात्राः अध्ययने निरताः सन्ति।
वृक्षेषु फलानि फलन्ति।
क्रूरमृगाः वने निवसन्ति।
उत्पीठिकायां पुस्तकम् अस्ति।
बालाः क्रीडाङ्गणे क्रीडन्ति।
उषःकाले सूर्यः उदेति।
बेङ्गलूरुनगरे विधानसौधः अस्ति।

अभ्यासः

I. पठनाभ्यासः (उच्चैः पठत)

दिलीपस्य	दिलीपयोः	दिलीपानाम्
रमेशस्य	रमेशयोः	रमेशाणाम्
उदरस्य	उदरयोः	उदराणाम्
कन्दुकस्य	कन्दुकयोः	कन्दुकानाम्
गङ्गायाः	गङ्गयोः	गङ्गानाम्
लतायाः	लतायोः	लतानाम्
कासारे	कासारयोः	कासारेषु
वने	वनयोः	वनेषु

©KTBS Not to be republished

वृक्षे	वृक्षयो:	वृक्षेषु
गगने	गगनयो:	गगनेषु
पादे	पादयो:	पादेषु
उत्पीठिकायाम्	उत्पीठिकयो:	उत्पीठिकासु
लतायाम्	लतयो:	लतासु

II. रिक्तं स्थानं पूरयत।

१) कुबेरः .... अधिपतिः । (धनम्)

२) रावणः .... राजा। (लङ्का)

३) त्रिशूलम् .... अयुधम्। (शिवः)

४) महिषः .... वाहनम्।(यमः)

५) बालाः .... क्रीडन्ति।(नीडम्)

६) पक्षिणः .... निवसन्ति। (नीडम्)

७) पुस्तकम्............... अस्ति। (स्यूतः)

८) .... मीनाः इतस्ततः सञ्चरन्ति। (जलम्)

९) पर्णम्................. अस्ति। (वृक्षः)

१०) अन्नं.................. अस्ति। (स्थालिका)

भाषाभ्यासः

* प्रथमातः सप्तमीविभक्तिपर्यन्तम् एकैकं वाक्यं त्रिषु लिङ्गेषु रचयत।

©KTBS Not to be republished

अभ्यासं कुरुत

दकारान्तः पुंलिङ्गः 'तद्' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा ಉ	सः ಅವನು	तौ ಅವರಿಬ್ಬರು	ते ಅವರು
द्वितीया ಅನ್ನು	तम् ಅವನನ್ನು	तौ ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನು	तान् ಅವರನ್ನು
तृतीया ಇಂದ	तेन ಅವನಿಂದ	ताभ्याम् ಅವರಿಬ್ಬ-ರಿಂದ	तैः ಅವರಿಂದ
चतुर्थी ಗೆ, ಇಗೆ, ಕ್ಕೆ	तस्मै ಅವನಿಗೆ	ताभ्याम् ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೆ	तेभ्यः ಅವರಿಗೆ
पञ्चमी ದೆಸೆಯಿಂದ	तस्मात् ಅವನ ದೆಸೆಯಿಂದ	ताभ्याम् ಅವರಿಬ್ಬರ ದೆಸೆಯಿಂದ	तेभ्यः ಅವರ ದೆಸೆಯಿಂದ
षष्ठी ಅ,	तस्य ಅವನ	तयोः ಅವರಿಬ್ಬರ	तेषाम् ಅವರ
सप्तमी ಅಲ್ಲಿ	तस्मिन् ಅವನಲ್ಲಿ	तयोः ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ	तेषु ಅವರಲ್ಲಿ

दकारान्तः पुंलिङ्गः 'एतद्' शब्द;

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा ಉ	एषः ಇವನು	एतौ ಇವರಿಬ್ಬರು	एते ಇವರು
द्वितीया ಅನ್ನು	एतम् ಇವನನ್ನು	एतौ ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನು	एतान् ಇವರನ್ನು
तृतीया ಇಂದ	एतेन ಇವನಿಂದ	एताभ्याम् ಇವರಿಬ್ಬ-ರಿಂದ	एतैः ಇವರಿಂದ
चतुर्थी ಗೆ, ಇಗೆ, ಕ್ಕೆ	एतस्मै ಇವನಿಗೆ	एताभ्याम् ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೆ	एतेभ्यः ಇವರಿಗೆ
पञ्चमी ದೆಸೆಯಿಂದ	एतस्मात् ಇವನ ದೆಸೆಯಿಂದ	एताभ्याम् ಇವರಿಬ್ಬರ ದೆಸೆಯಿಂದ	एतेभ्यः ಇವರ ದೆಸೆಯಿಂದ
षष्ठी ಅ,	एतस्य ಇವನ	एतयोः ಇವರಿಬ್ಬರ	एतेषाम् ಇವರ
सप्तमी ಅಲ್ಲಿ	एतस्मिन् ಇವನಲ್ಲಿ	एतयोः ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ	एतेषु ಇವರಲ್ಲಿ

©KTBS Not to be republished

दकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'तद्' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचम्
प्रथमा	सा	ते	ताः
द्वितीया	ताम्	ते	ताः
तृतीया	तया	ताभ्याम्	ताभिः
चतुर्थी	तस्यै	ताभ्याम्	ताभ्यः
पञ्चमी	तस्याः	ताभ्याम्	ताभ्यः
षष्ठी	तस्याः	तयोः	तासाम्
सप्तमी	तस्याम्	तयोः	तासु

©KTBS Not to be republished

दकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'एतद्' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचम्
प्रथमा	एषा	एते	एताः
द्वितीया	एताम्	एते	एताः
तृतीया	एतया	एताभ्याम्	एताभिः
चतुर्थी	एतस्यै	एताभ्याम्	एताभ्यः
पञ्चमी	एतस्याः	एताभ्याम्	एताभ्यः
षष्ठी	एतस्याः	एतयोः	एतासाम्
सप्तमी	एतस्याम्	एतयोः	एतासु

दकारान्तः नपुंसकलिङ्गः 'तद्' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचम्
प्रथमा	तत्	ते	तानि
द्वितीया	तत्	ते	तानि
तृतीया	तेन	ताभ्याम्	तैः
चतुर्थी	तस्मै	ताभ्याम्	तेभ्यः
पञ्चमी	तस्मात्	ताभ्याम्	तेभ्यः
षष्ठी	तस्य	तयोः	तेषाम्
सप्तमी	तस्मिन्	तयोः	तेषु

दकारान्तः नपुंसकलिङ्गः 'एतद्' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचम्
प्रथमा	एतत्	एते	एतानि
द्वितीया	एतत्	एते	एतानि
तृतीया	एतेन	एताभ्याम्	एतैः
चतुर्थी	एतस्मै	एताभ्याम्	एतेभ्यः
पञ्चमी	एतस्मात्	एताभ्याम्	एतेभ्यः
षष्ठी	एतस्य	एतयोः	एतेषाम्
सप्तमी	एतस्मिन्	एतयोः	एतेषु

©KTBS Not to be republished

मकारान्तः पुंलिङ्गः 'किम्' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचम्
प्रथमा	कः	कौ	के
द्वितीया	कम्	कौ	कान्
तृतीया	केन	काभ्याम्	कैः
चतुर्थी	कस्मै	काभ्याम्	केभ्यः
पञ्चमी	कस्मात्	काभ्याम्	केभ्यः
षष्ठी	कस्य	कयोः	केषाम्
सप्तमी	कस्मिन्	कयोः	केषु

मकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'किम्' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचम्
प्रथमा	का	के	काः
द्वितीया	काम्	के	काः
तृतीया	कया	काभ्याम्	काभिः
चतुर्थी	कस्यै	काभ्याम्	काभ्यः
पञ्चमी	कस्याः	काभ्याम्	काभ्यः
षष्ठी	कस्याः	कयोः	कासाम्
सप्तमी	कस्याम्	कयोः	कासु

©KTBS Not to be republished

मकारान्तः नपुंसकलिङ्गः ‘किम्’ शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचम्
प्रथमा	किम्	के	कानि
द्वितीया	किम्	के	कानि
तृतीया	केन	काभ्याम्	कैः
चतुर्थी	कस्मै	काभ्याम्	केभ्यः
पञ्चमी	कस्मात्	काभ्याम्	केभ्यः
षष्ठी	कस्य	कयोः	केषाम्
सप्तमी	कस्मिन्	कयोः	केषु

दकारान्तः त्रिषु लिङ्गेषु समानः ‘युष्मद्’ शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचम्
प्रथमा ಉ	त्वम् ನೀನು	युवाम् ನೀವಿಬ್ಬರು	यूयम् ನೀವು
द्वितीया ಅನ್ನು	त्वाम्, त्वा ನಿನ್ನನ್ನು	युवाम्, वाम् ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು	युष्मान्, वः ನಿಮ್ಮನ್ನು
तृतीया ಇಂದ	त्वया ನಿನ್ನಿಂದ	युवाभ्याम् ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬ-ರಿಂದ	युष्माभिः ನಿಮ್ಮಿಂದ
चतुर्थी ಗೆ, ಇಗೆ, ಕ್ಕೆ	तुभ्यम्, ते ನಿನಗೆ	युवाभ्याम्, वाम् ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೆ	युष्मभ्यम्, वः ನಿಮಗೆ
पञ्चमी ದೆಸೆಯಿಂದ	त्वत् ನಿನ್ನ ದೆಸೆಯಿಂದ	युवाभ्याम् ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ದೆಸೆಯಿಂದ	युष्मत् ನಿಮ್ಮ ದೆಸೆಯಿಂದ
षष्ठी ಅ,	तव, ते ನಿನ್ನ	युवयोः, वाम् ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ	युष्माकम्, वः ನಿಮ್ಮ
सप्तमी ಅಲ್ಲಿ	त्वयि ನಿನ್ನಲ್ಲಿ	युवयोः ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ	युष्मासु ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ

©KTBS Not to be republished

दकारान्तः त्रिषु लिङ्गेषु समानः 'अस्मद्' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचम्
प्रथमा ಉ	अहम् ನಾನು	आवाम् ನಾವಿಬ್ಬರು	वयम् ನಾವು
द्वितीया ಅನ್ನು	माम्, मा ನನ್ನನ್ನು	आवाम्, नौ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು	अस्मान्, नः ನಮ್ಮನ್ನು
तृतीया ಇಂದ	मया ನನ್ನಿಂದ	आवाभ्याम् ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಂದ	अस्माभिः ನಮ್ಮಿಂದ
चतुर्थी ಗೆ, ಇಗೆ, ಕ್ಕೆ	मह्यम्, मे ನನಗೆ	आवाभ्याम्, नौ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೆ	अस्मभ्यम्, नः ನಮಗೆ
पञ्चमी ದೆಸೆಯಿಂದ	मत् ನನ್ನ ದೆಸೆಯಿಂದ	आवाभ्याम् ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ದೆಸೆಯಿಂದ	अस्मत् ನಮ್ಮ ದೆಸೆಯಿಂದ
षष्ठी ಅ,	मम, मे ನನ್ನ	आवयोः, नौ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ	अस्माकम्, नः ನಮ್ಮ
सप्तमी ಅಲ್ಲಿ	मयि ನನ್ನಲ್ಲಿ	आवयोः ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ	अस्मासु ನಮ್ಮಲ್ಲಿ

©KTBS Not to be republished

अभ्यासः

1. इतरवचनरूपाणि लिखत।

1.	तेन		
2.		एतौ	
3.			तासाम्
4.	एतस्यै		
5.		तयोः	
6.			एतेषु

⌘⌘⌘⌘⌘⌘

©KTBS Not to be republished

एकादशः पाठः

स्तोत्राणि

(कणठपाठः करणीयः)

नमस्ते गणनाथाय
गणानां पतये नमः ।
भक्तिप्रियाय देवेश
भक्तेभ्यः सुखदायक ।। १ ।।

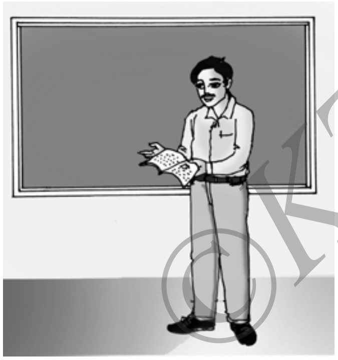

गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णुः
गुरुर्देवो महेश्वरः ।
गुरुः साक्षात्परब्रह्मा
तस्मै श्रीगुरवे नमः ।। २ ।।

लोहितं रथमारूढं
सर्वलोकपितामहम् ।
महापापहरं देवं
तं सूर्यं प्रणमाम्यहम् ।। ३ ।।

दक्षिणे लक्ष्मणो यस्य
वामे तु जनकात्मजा।
पुरतो मारुतिर्यस्य
तं वन्दे रघुनन्दनम् ।। ४ ।।

©KTBS Not to be republished

स्तोत्राणि

१) गणपतिः
- गणनाथः
- भक्तिप्रियः
- सुरज्येष्ठः
- भक्तानां सुखदायकः

२) गुरुः
- ब्रह्मा
- विष्णुः
- महेश्वरः
- परं ब्रह्म

३) सूर्यः
- रक्तवर्णः रथारुढः
- सर्वलोक पितामहः

→ महापापहरः

४) रामः
- लक्ष्मणः(दक्षिणतः)
- जनकात्मजा(वामतः)

→ मारुतिः(पुरतः)

©KTBS Not to be republished

अभ्यासः

I एकवाक्येन उत्तरं लिखत ।

१) परब्रह्मा कः ?

उ. ....

२) रामस्य दक्षिणभागे कः अस्ति ?

उ. ....

३) महापापहरः कः ?

उ. ....

४) भक्तिप्रियः कः ?

उ. ....

II संयोजयत।

अ	आ	उत्तराणि
१) आत्मजा	आञ्जनेयः	....
२) अमरः	आदित्यः	....
३) मारुतिः	देवः	....
४) सूर्यः	पुत्री	....

©KTBS Not to be republished

III विरुद्धार्थकं पदं लिखत।

1) दक्षिणः x ☐ 3) प्रियः x ☐

2) सुखम् x ☐

IV आम् / न इति लिखत ।

१) रघुनन्दनस्य पुरतः लक्ष्मणः अस्ति। ☐

२) सूर्यदेवः श्वेतवर्णरथारूढः भवति । ☐

३) गुरोः परतरं नास्ति। ☐

V संयुक्ताक्षरं चित्वा लिखत।

उदा → भक्तेभ्यः [क्ते] [भ्यः]

नास्ति → ☐

लक्ष्मणः → ☐

VI विभज्य लिखत ।

उदा → सुखदायकः = स्+उ+ख्+अ+द्+आ+य्+अ+क्+अः

रथमारूढम् =

रघुनन्दनः =

भाषाभ्यासः

* विविधदेवतानां स्तोत्राणि पठत। * प्रार्थनायाः महत्त्वं जानन्तु।

⌘⌘⌘⌘⌘⌘

©KTBS Not to be republished

द्वादशः पाठः

शरीरस्य अङ्गानि

मनुष्यस्य प्रधानं अङ्गं शिरः । शिरसि केशाः सन्ति। मुखे ललाटम्, भ्रूः, नेत्रे, कर्णौ, नासिका, कपोलः, ओष्ठौ च सन्ति। नेत्राभ्यां वयं पश्यामः। कर्णाभ्यां वयं श्रुणुमः। नासिकया गन्धं जिघ्रामः। आस्येन वयं वदामः। मुखस्य अधः कण्ठः अस्ति । तेन गायकाः गायिकाः च मधुरं गायन्ति।

शररिस्य मध्यभागे पार्श्वयोः स्कन्धौ स्तः। श्रवणकुमारः स्कन्धाभ्यां अन्धपितरौ नीतवान्। द्वौ हस्तौ स्तः । हस्ताभ्यां कार्यं कुर्मः। प्रत्येकस्मिन्नपि हस्ते पञ्च अङ्गुल्यः सन्ति। अङ्गुलीषु नखाः सन्ति। वक्षस्थले हाराः धार्यन्ते। आहारेण उदरं पूरयामः । अधोभागे कटिः वर्तते। कटिसूत्रे वस्त्रं बध्नामः।

शरीरस्य अधोभागे ऊरू, जानुनी, जङ्घे, पादौ च सन्ति। भीमः दुर्योधनस्य ऊरुभङ्गं कृतवान्।

पादाभ्यां नरः चलति, धावति, कूर्दति, उपविशति, उत्तिष्ठति च।

©KTBS
Not to be republished

©KTBS
Not to be republished

शिशुगीतम्

एहि सुधीर! एहि सुविक्रम!
खेलनाङ्गणं गच्छाम।
धावनकूर्दनचलनैः खेलैः
वज्रकायतां विन्दाम ।।१।।

एहि सुशीले ! एहि मृणालिनि!
पुष्पवाटिकां गच्छाम।
विविधैः कुसुमैः विधाय मालां
विघ्नविनाशकमर्चाम ।।२।।

एहि दिनेश! प्रणव! गणेश!
ज्ञाननिधिं सञ्चिनुयाम।
एहि शारदे! गिरिजे! वरदे!
ज्ञानवारिधौ विहराम ।।३।।

तन्वा मनसा हितं चरन्तः
सदा गुरून् अनुगच्छाम।
भारतमातुः सेवासक्ताः
देशहितार्थं जीवाम ।।४।।

- जनार्दन हेगडे

भाषाभ्यासः

✻ अन्यानि शिशुगीतानि संगृह्य गायत।

© KTBS
Not to be republished

त्रयेदशः पाठः

परिवारः

समीरः इति एकः बालकः । अद्य समीरस्य जन्मदिनम्। तस्य माता पिता, पितामही, पितामहः, अग्रजः, अग्रजा, अनुजा च। एते सर्वे तस्य जन्मदिनम् सन्तोषेण आचरन्ति।

©KTBS Not to be republished

Not to be republished ©KTBS

श्रद्धां मेधां यशः प्रज्ञां विद्यां बुद्धिं श्रियं बलम् । आयुष्यं तेज आरोग्यं ददातु जगदीश्वरः ।।

©KTBS Not to be republished

जन्मदिनस्य गीतम्

शुभमस्तु शुभमस्तु

तव जन्मदिने

शुभमस्तु।।

यच्छतु यच्छतु देव
विद्यां बुद्धिं श्रियं बलम्।
यच्छतु यच्छतु देव
स्वास्थ्यं ज्ञानं आयुर्यशः।। शुभमस्तु.....

माता वदति पिता वदति। शुभमस्तु....
मातामही वदति पितामहः वदति। शुभमस्तु....
अग्रजः वदति अग्रजा वदति। शुभमस्तु....
अनुजः वदति अनुजा वदति। शुभमस्तु....

ज्येष्ठः वदति कनिष्ठः वदति। शुभमस्तु...
बन्धुः वदति मित्रं वदति। शुभमस्तु....

बान्धवाः

माता = ತಾಯಿ, पिता = ತಂದೆ, पुत्रः = ಮಗ, पुत्री = ಮಗಳು, अग्रजः = ಅಣ್ಣ, अग्रजा = ಅಕ್ಕ, अनुजः = ತಮ್ಮ, अनुजा = ತಂಗಿ, पितामहः = ಅಜ್ಜ, पितामही = ಅಜ್ಜಿ, पौत्रः = ಮೊಮ್ಮಗ, पौत्री = ಮೊಮ್ಮಗಳು.

©KTBS Not to be republished

अभ्यासः

I. उदाहरणानुसारं वाक्यं लिखत।

उदा → कृष्णस्य पिता वसुदेवः। वसुदेवस्य पुत्रः कृष्णः।

अ		आ
कृष्णः	→	वसुदेवः
रामः	पिता	दशरथः
गणेशः	पुत्रः	शिवः
विवेकानन्दः	←	विश्वनाथः
गान्धीमहोदयः		करमचन्दः

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

©KTBS Not to be republished

II. उदाहरणानुसारं वाक्यं लिखत।

उदा : गिरिजायाः पुत्रः गणेशः। गणेशस्य माता गिरिजा।

अ		आ
गिरिजा		गणेशः
कौसल्या	→	रामः
सुमित्रा	पुत्रः	लक्ष्मणः
सीता	माता	लवः
पृथा	←	पार्थः
राधा		कर्णः

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

©KTBS Not to be republished

III. व्यक्तिपरिचयः

मम नाम ....।

मम पितुः (जनकस्य) नाम ....।

मम मातुः (जनन्याः) नाम ....।

मम शालायाः नाम ....।

मम नगरस्य नाम ....।

मम मण्डलस्य नाम ....।

मम राज्यस्य नाम ....।

मम देशस्य नाम ....।

©KTBS Not to be republished

चतुर्दशः पाठः

चैत्रोत्सवः

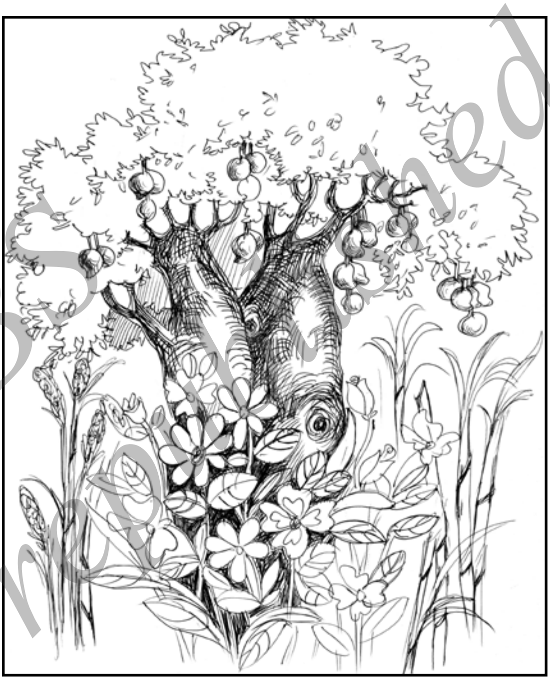

नूतनसंवत्सरस्य प्रारम्भः चैत्रोत्सवेन भवति। एषः युगादिः, वसन्तोत्सवः इति अपि प्रसिद्धः, अस्ति।

चैत्रमासे शुक्लपक्षे प्रतिपद् दिने युगादिः । वसन्त-ऋतोः आगमनम्। अस्मिन् दिने आम्रनिम्बपत्रयोः तोरणैः द्वाराणाम् अलङ्कारं कुर्वन्ति। गृहस्य अङ्गणे ललनाः रङ्गवल्लिविन्यासं रचयन्ति।

गृहस्य जनाः सर्वे उषःकाले एव अभ्यङ्गस्नानं (तैलस्नानम्) कुर्वन्ति। नूतनवस्त्राणि धरन्ति। देवान् पूजयन्ति। गृहस्य ज्येष्ठः पञ्चाङ्गं पठति। कनिष्ठाः ज्येष्ठान् गुरून् च नमन्ति। आशीर्वादं प्राप्नुवन्ति। बन्धुमित्रेभ्यः शुभाशय विनिमयस्य सम्प्रदायः अपि अस्ति। सर्वे विशेषतः निम्बगुडमिश्रणं खादन्ति। अनन्तरं पोलिकाभोजनं खादन्ति।

सायङ्काले देवालयेषु पञ्चाङ्गफलश्रवणकार्यक्रमः (वृष्टिः, कृषिः, ग्रहणम् इत्यादिविषयाणां सूचनाः) भवति। मन्दिरेषु अद्य आरभ्य नवमीपर्यन्तं श्रीराम कथाश्रवणम् अपि आयोजयन्ति। एतस्य श्रीरामोत्सवः इति कथयन्ति।

© KTBS Not to be republished

निम्बगुडयोः महत्त्वम्

आयुर्वेदः कथयति - वसन्तऋतोः शारीरिकविकाराणां कृते निम्बं दिव्यौषधम्। निम्बगुडमिश्रणस्य सेवनेन देहस्य समतोलनं साध्यते।

शतायुर्वज्रदेहाय सर्वसम्पत्कराय च।

सर्वारिष्टविनाशाय निम्बकंदलभक्षणम्।।

सुखदुःखम्, अहर्निशम्, रागद्वेषम् एतेषां सङ्केतः निम्बगुडमिश्रणम् इति कविवाणी । सुखदुःखम् , लाभनष्टम्, जयापजयम् एतान् समानभावेन स्वीकृत्य स्थितप्रज्ञो भव इति आध्यात्मिकसन्देशोऽत्र अस्ति।

चैत्रमासे सस्यानि विकसन्ति विलसन्ति च । आम्रपुष्पाणि फलित्वा पक्वानि फलानि भवन्ति। आम्रवृक्षे पिकः मधुरं कूजति। सर्वत्र मनोल्लासः, नवोल्लासः च भवति।

विशेषांशाः

* पुराणानुसारं ब्रह्मसृष्टेः आरम्भदिनम्।
* रावणं संहृत्य अयोध्यां प्रत्यागतस्य श्रीरामस्य राज्यभारस्य प्रारम्भदिनम्।
* पञ्चाङ्गम् - तिथिः, वारः, नक्षत्रम्, योगः, करणं च।

अभ्यासः

I. एकवाक्येन उत्तरं लिखत।

१) चैत्रोत्सवः किमिति प्रसिद्धः ?

उ. ....

२) युगादिः कस्मिन् दिने भवति?

उ. ....

©KTBS Not to be republished

३) जना: उष:काले किं कुर्वन्ति?

उ. ....

४) गृहस्य ज्येष्ठ: किं पठति?

उ. ....

५) युगादिदिने विशेषत: किं खादन्ति?

उ. ....

II. संयोज्य लिखत।

अ	आ	उत्तराणि
चैत्रमास:	नवरात्रि उत्सव:	....
भाद्रपदमास:	दीपोत्सव:	....
कार्तिकमास:	सङ्क्रान्ति उत्सव:	....
पुष्यमास:	गणेशोत्सव:	....
आश्वयुजमास:	रथोत्सव:	....
	श्रीरामोत्सव:	

III. रिक्तं स्थानं पूरयत।

१. ....इति आध्यात्मिकसन्देश:।

२. तोरणै: ....अलङ्कारं कुर्वन्ति।

३. निम्बगुडमिश्रणस्य सेवनेन देहस्य..............साध्यते।

४. सर्वे .... मिश्रणं खादन्ति।

५. पिक: .... मासे मधुरं कूजति।

©KTBS Not to be republished

IV. पर्यायपदं लिखत।

ललना	=		मन्दिरम्	=	
गृहम्	=		पिकः	=	

V. विरुद्धार्थकं पदं लिखत।

ज्येष्ठः	X		नूतनम्	X	
जयम्	X		लाभः	X	

VI. इतरवचनद्वयं लिखत।

वृक्षस्य		
	देहयोः	
		वस्त्राणि
		उत्सवैः
		देवान्

VII. इतरवचनद्वयं लिखत।

विलसति		
	खादथः	
		पश्यामः

©KTBS
Not to be republished

द्वादश मासाः 12	**षट् ऋतवः 06**
१) चैत्रः	वसन्तः
२) वैशाखः	वसन्तः
३) ज्येष्ठः	ग्रीष्मः
४) अषाढः	ग्रीष्मः
५) श्रावणः	वर्षा
६) भाद्रपदः	वर्षा
७) आश्वयुजः	शरद्
८) कार्तिकः	शरद्
९) मार्गशीर्षः	हेमन्तः
१०) पुष्यः	हेमन्तः
११) माघः	शिशिरः
१२) फाल्गुणः	शिशिरः

©KTBS
Not to be republished

तिथयः	पर्वदिनानि
प्रतिपत्	युगादिप्रतिपत्
द्वितीया	भगिनीद्वितीया
तृतीया	अक्षयतृतीया
चतुर्थी	गणेशचतुर्थी
पञ्चमी	नागपञ्चमी
षष्ठी	सुब्रह्मण्यषष्ठी
सप्तमी	रथसप्तमी
अष्टमी	दुर्गाष्टमी
नवमी	महानवमी - अयुधपूजा
दशमी	विजयदशमी
एकादशी	वैकुण्ठ एकादशी
द्वादशी	उत्थानद्वादशी
त्रयोदशी	शनित्रयोदशी
चतुर्दशी	नरकचतुर्दशी
पूर्णिमा	होलिका पूर्णिमा
अमावस्या	महालय अमावस्या (पितृ अमावस्या)

©KTBS Not to be republished

सप्तवासराः

१.	**आदित्यवासरः**	भानुवासरः	प्रपरह्यः ↑
२.	**सोमवासरः**	इन्दुवासरः	परह्यः ↑
३.	**मङ्गलवासरः**	भौमवासरः	ह्यः ↑
४.	**बुधवासरः**	सौम्यवासरः	अद्य
५.	**गुरुवासरः**	बृहस्पतिवासरः	↓ श्वः
६.	**शुक्रवासरः**	भार्गववासरः	↓ परश्वः
७.	**शनिवासरः**	मन्दवासरः	↓ प्रपरश्वः

अभ्यासः

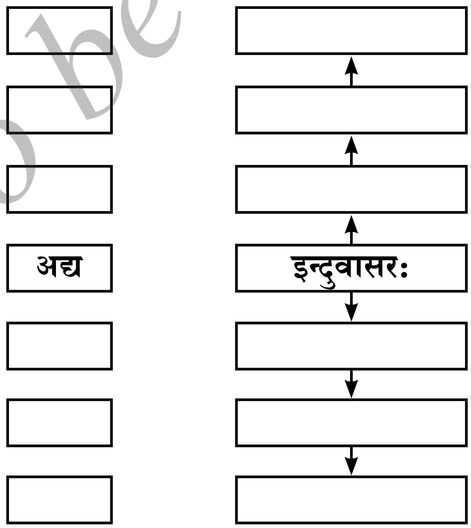

⌘⌘⌘⌘⌘⌘

©KTBS Not to be republished

अवधेयांशाः

केचन उत्सवाः

१. वर्षारम्भः	- चैत्रशुक्ल प्रतिपत् (चान्द्रमाने)
	- मेषसंक्रमणम् (सौरमाने)
२. रामनवमी	- चैत्र शुक्ल नवमी
३. कृष्ण जन्माष्टमी	- श्रावण कृष्णाष्टमी
४. व्यासपूर्णिमा(अषाढपूर्णिमा)	- आषाढ पूर्णिमा
५. गीताजयन्ती	- मार्गशीर्ष शुक्ल एकादशी
६. संस्कृतोत्सवः	- श्रावण पूर्णिमा
७. गौरीगणेशोत्सवौ	- भद्रपद शुक्ल तृतीया - चतुर्थी च
८. नवरात्रोत्सवः	- आश्वयुज शुक्ल प्रतिपदः दशमी पर्यन्तम्
९. दीपावली	- अश्वयुज कृष्ण चतुर्दशीतः कार्तिक शुक्ल प्रतिपत् पर्यन्तम्
१०. गुरुनानकजयन्ती	- कार्तिक शुक्ल पूर्णिमा
११. कनकजयन्ती	- कार्तिक शुक्ल तृतीया
१२. वाल्मीकिजयन्ति	- आश्वयुज शुक्ल चतुर्दशी
१३. क्रिस्त जयन्ती	- डिसेम्बर् पचविंशति दिनाङ्के
१४. मकर संक्रान्तिः	- सौरमाने मकर प्रतिपत्
१५. बुद्ध पूर्णिमा	- वैशाख पूर्णिमा
१६. महावीर जयन्ती	- चैत्र शुक्ल त्रयोदशी
१७. कालिदास जयन्ती	- कार्तिक शुक्ल द्वादशी

©KTBS Not to be republished

१८. श्री शङ्कराचार्य जयन्ती - वैशाख शुक्ल पञ्चमी

१९. श्री रामानुज जयन्ती - मेषमासे आर्द्रा नक्षत्रे (सौरमाने)

२०. श्री मध्वाचार्य जयन्ती - आश्वयुज शुक्ल दशमी

२१. बसव जयन्ती - वैशाख शुक्ल तृतीया

२२. विवेकानन्द जयन्ती - पुष्य कृष्ण सप्तमी

२३. गान्धीजयन्ती - अक्टोबर् द्वितीय दिनाङ्के

(भाद्रपद कृष्ण एकादशी २-१०-१८६९)

२४. डा।। बि. आर्. अम्बेड्कर् जयन्ती - एप्रिल् चतुर्दश दिनाङ्के

(चैत्र शुक्ल षष्ठी-१४-४-१८९१)

©KTBS Not to be republished

पञ्चदशः पाठः

अहो ! काकस्य मूर्खता!

एकः जलाशयः **अस्ति**। जलाशये हंसः **विहरति**। जलाशयस्य तीरे वृक्षः अस्ति। काकः हंसं **पश्यति**। सः **चिन्तयति** ''हंसः सर्वदा जलाशये **भवति**। अतः हंसस्य वर्णः श्वेतः। अहं कृष्णः **अस्मि**। अहं स्नानं **करोमि**। अहम् अपि श्वेतः **भवामि**'' इति।

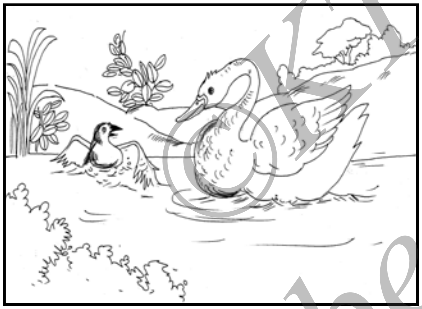

अनन्तरं वायसः सलिलाशयं गच्छति। जलेन शरीरं प्रक्षालयति। पाषाणखण्डेन शरीरं वारं वारं मार्जयति। पुनः पुनः स्नानं करोति। तथापि काकः कृष्णः एव अस्ति। परन्तु देहे तीव्रा वेदना भवति। काकः कृष्णः एव अस्ति, श्वेतः न भवति। अन्धानुकरणं विनाशकारणम् इति काकः अवगच्छति।

अभ्यासः

I. एकवाक्येन उत्तरं लिखत।

१. वृक्षः कुत्र अस्ति?

उ...

२. काकः किं पश्यति?

उ...

© KTBS Not to be republished

३. काकः जलेन किं प्रक्षालयति?

उ..

४. काकः केन शरीरं मार्जयति?

उ..

५. काकः कुत्र गच्छति?

उ..

II. पर्यायपदं लिखत।

शरीरम्	=		जलम्	=	
काकः	=		वृक्षः	=	
श्वेतः	=		पुनःपुनः	=	

III. रिक्तं स्थानं पूरयत।

१. हंसस्य वर्णः ....।

२. काकस्य वर्णः ....।

३. हंसः...................... विहरति।

४. अन्धानुकरणं ....।

IV. इतरवचनरूपाणि लिखत।

१.	गच्छति		
२.			भवथ
३.		चिन्तयतः	

©KTBS Not to be republished

४.	पश्यसि		
५.		कुरुतः	
६.	अस्ति		

V. **कोष्टके विद्यमानान् शब्दान् उपयुज्य, उदाहरणं दृष्ट्वा वर्तमानकाले वाक्यानि रचयत।**

उदाहरणम् - बालकः गच्छति.

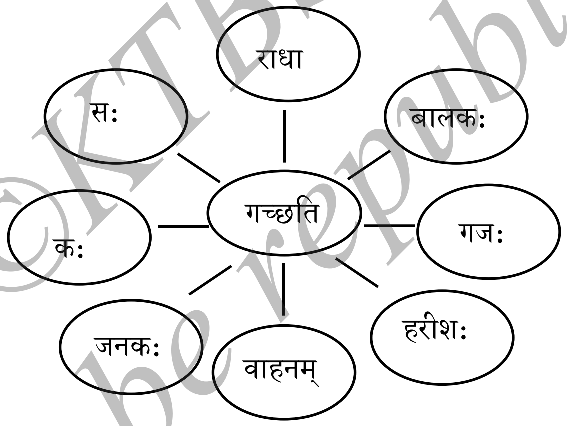

१..............................

२..............................

३..............................

४..............................

५..............................

६..............................

©KTBS Not to be republished

७..............................

८..............................

VI. लट्लकाररूपाणि लिखत।

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः	विहरति		
मध्यमः			
उत्तमः			

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः			
मध्यमः		पिबथः	
उत्तमः			

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः			
मध्यमः			
उत्तमः			भवामः

भाषाभ्यासः -

✻ पञ्चतन्त्रस्य कथां पठत।

✻ हितोपदेशस्य कथां पठत ।

©KTBS Not to be republished

षोडशः पाठः

लट् लकारः

त्यागमूर्तिः रन्तिदेवः

प्राचीनकाले भारते रन्तिदेवः इति महाराजः असीत् । दानकार्येण सः दरिद्रः **भवति**। बहूनि दिनानि यावत् भोजनम् अपि न **प्राप्नोति**।

एकस्मिन् दिने रन्तिदेवः किञ्चित् अन्नं, जलं च प्राप्नोति। महाराजः सन्तोषेण भोजनं खादितुम् **उपविशति** तदा एकः अतिथिः तत्र **आगच्छति**। सः रन्तिदेवस्य समीपे भिक्षां **याचति**। दयालुः रन्तिदेवः अन्नस्य एकं भागं तस्मै **ददाति**। अतिथिः सन्तोषेण **गच्छति**।

महाराजः पुनः भोजनार्थम् **उपविशति**। तदा अन्यः दरिद्रः तत्र **आगच्छति**। सः अपि भिक्षां **याचति**। करुणालुः महाराजः पुनः अन्नस्य एकं भागं तस्मै **यच्छति**। दरिद्रः आनन्देन **गच्छति**।

रन्तिदेवः पुनः भोजनार्थम् **उपविशति**। तदा अपरः भिक्षुकः शुनकैः सह **आगच्छति**। सः अपि शुनकार्थं भिक्षां **प्रार्थयति**। कृपालुः रन्तिदेवः अवशिष्टम् अल्पम् अन्नं तस्मै **ददाति**। अतिथिः हर्षेण **गच्छति**।

इदानीं महाराजस्य समीपे केवलं जलम् **अस्ति**। सः 'जलं **पिबामि**' इति **चिन्तयति**। तदा अन्यः याचकः **आगच्छति**। सः जलं ददातु इति **प्रार्थयति**। करुणासागरः महाराजः तस्मै जलं **यच्छति**। याचकः प्रमोदेन ततः **गच्छति**।

एवं महाराजः अन्येभ्यः सम्पूर्णं दानं कृत्वा 'त्यागमूर्तिः' इति प्रसिद्धः **भवति**।

© KTBS Not to be republished

I. एकवाक्येन उत्तरं लिखत।

१. रन्तिदेवः कुत्र महाराजः आसीत्?

उ...

२. कः सन्तोषेण गच्छति।

उ...

३. कः जलं प्रार्थयति?

उ...

४. रन्तिदेवः किं किं प्राप्नोति??

उ...

५. त्यागमूर्तिः इति कः प्रसिद्धः?

उ...

II. समीचीनं क्रियापदं चित्वा लिखत।

याचति	करोति	प्राप्नोति	गच्छति	आगच्छति

१. महाराजः भोजनं न ....।

२. अतिथिः हर्षेण.......................।

३. दरिद्रः भिक्षां ....।

४. भिक्षुकः शुनकैः सह ....।

५. रन्तिदेवः दानं ....।

©KTBS Not to be republished

III. समीचीनस्थले क्रियापदानि स्थापयत।

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः			
मध्यमः			
उत्तमः	ताडयामि		

क्रिडामः, पतति
लिखथ, नृत्यसि
पिबन्ति, पश्यावः
धावतः, वदथः

IV. समीचीनं क्रियापदरूपाणि लिखत।

१. छात्रः पठति। अहं ....।

२. अश्वः धावति। त्वं..................।

३. वयं नयामः । बालकाः.............।

४. पुस्तकं पतति । फलानि..............।

५. अहं खादामि। गजः.................।

V. उत्तरं चित्वा कथां पूरयत।

बालकौ वनं .... (गच्छति, गच्छतः, गच्छन्ति)। पुरतः भल्लूकः .... (आगच्छामि, आगच्छसि, आगच्छति)। एकः बालकः वृक्षम् .... (आरोहन्ति, आरोहति, आरोहथ)। अन्यः मृतः इव शयनं .... (करोति, करोमि, कुर्वन्ति)। भल्लूकः तं त्यक्त्वा गच्छति। प्रथमः बालकः वृक्षतः .... (अवरोहावः, अवरोहामि, अवरोहति)। अन्यं पृच्छति - 'भल्लूकः किम् उक्तवान्'? इति। अन्यः............ (वदति, वदतः, वदामि) - कष्टकाले यः साहाय्यं न ....(कुर्वन्ति, करोति, करोमि) सः मित्रं न इति।

©KTBS Not to be republished

VI. **क्रियापदानि अन्विष्य लिखत।**

अत्र षोडश (१६) क्रियापदानि सन्ति।

लि	ख	सि	व	स	थ
खा	प	खा	द	तः	त
मि	श्या	प	ति	श्य	प
दा	वः	ठ	व	सि	त
द	बा	ति	भ	व	न्ति
त	पि	बा	मि	धा	क्री

उदा → १. लिखसि २. ....

३. .... ४. ....

५. .... ६. ....

७. .... ८. ....

९. .... १०. ....

११. .... १२. ....

१३. .... १४. ....

१५. .... १६. ....

©KTBS Not to be republished

क्रियाकलापः

VII. स्वयं पञ्चवाक्यानि रचयत।

उदा बालकः किं करोति?
बालकः क्षीरं पिबति।
बालकः शालां गच्छति इत्यादीनि

१. माता किं करोति?

उ. ....

....

....

....

....

२) अध्यापकः किं करोति?

उ. ....

....

....

....

....

३) भवान्/ भवती किं करोति ?

उ. ....

....

....

....

....

⌘⌘⌘⌘⌘⌘

©KTBS Not to be republished

सप्तदशः पाठः

सुभाषितानि

(कण्ठपाठः करणीयः)

1. उदये सविता रक्तः रक्तश्चास्तमये तथा।
   सम्पत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता।।

2. यथा चित्तं तथा वाचः यथा वाचस्तथा क्रियाः।
   चित्ते वाचि क्रियायां च साधूनामेकरूपता।।

3. वज्रादपि कठोराणि मृदूनि कुसुमादपि।
   लोकोत्तराणां चेतांसि को हि विज्ञातुमर्हति।।

4. अधमा धनमिच्छन्ति धनमानौ तु मध्यमाः।
   उत्तमाः मानमिच्छन्ति मानो हि महतां धनम्।।

5. शैले शैले न माणिक्यं मौक्तिकं न गजे गजे।
   साधवो न हि सर्वत्र चन्दनं न वने वने।।

6. सत्यमेकपदं ब्रह्म सत्ये धर्मः प्रतिष्ठितः।
   सत्यमेवाक्षया वेदाः सत्येनैवाप्यते परम्।।

©KTBS Not to be republished

सुभाषितानाम् अर्थाः

1) सूर्यः उदयकाले अस्तमयकाले च रक्तवर्णः एव भवति। एवमेव सम्पत्काले आपत्काले च महापुरुषाः समानाः तिष्ठन्ति।

2) येन प्रकारेण चितं (मनः) भवति तदनुसारेण सम्भाषणानि वर्तन्ते। यथा सम्भाषणानि भवन्ति तदनुसारं कार्याणि भवन्ति। मानसे सम्भाषणे च महात्मानः समानरूपिणः भवन्ति।

3) लोके उत्तमानां मनः वज्रात् अपि कठोरं भवति। क्वचित् कुसुमात् अपि मृदु भवति। अतः महात्मनां चित्तं ज्ञातुं को हि समर्थः भवति?

4) नीचाः धनम् इच्छन्ति। मध्यमाः तु धनं गौरवं च इच्छन्ति। उत्तमाः गौरवम् एव इच्छन्ति। मानः एव महात्मनां धनं भवति।

5) सर्वेषु शैलेषु माणिक्यं न भवति। सर्वेषु गजेषु मौक्तिकं न भवति। सर्वेषु वनेषु चन्दनवृक्षः न भवति। एवं सज्जनाः सर्वत्र न भवन्ति।

6) सत्यमिति एकपदमेव ब्रह्म। सत्ये एव धर्मः निहितो भवति। सत्यमेव नाशरहिताः वेदाः। सत्यमार्गेणैव मोक्षः प्राप्यते।

©KTBS Not to be republished

अभ्यासः

I. एकवाक्येन उत्तरं लिखत।

1) सविता कदा रक्तवर्णः भवति ?

उ. ....

2) लोकोत्तराणां चेतांसि कस्मादपि कठोराणि भवन्ति ?

उ. ....

3) महतां धनं किम् ?

उ. ....

4) केषां दर्शनं पुण्यं भवति ?

उ. ....

5) कस्य समागमः सद्यः फलति ?

उ. ....

II. संयोज्य लिखत।

अ	आ	उत्तराणि
1) शशी	1) दैन्यम्	....
2) कल्पतरुः	2) मौक्तिकम्	....
3) गजः	3) तापम्	....

©KTBS Not to be republished

III. विरुद्धार्थकं पदं लिखत।

1) साधुः x [ ]

2) मृदु x [ ]

3) उत्तमाः x [ ]

IV. चतुर्थपदं लिखत।

1) वज्रम्ः कठोरम् :: कुसुमम् : ....।

2) शैले : माणिक्यम् :: वने : ....।

3) उत्तमाः मानम् :: अधमाः : ....।

V. पर्यायपदं लिखत।

1) सविता = [ ]

2) चित्तम् = [ ]

3) शशी = [ ]

4) शैलः = [ ]

5) गजः = [ ]

©KTBS Not to be republished

अष्टादशः पाठः

संङ्ख्याः

एकम् 1

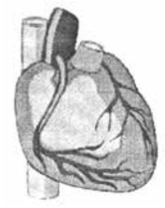

एकं हृदयम्

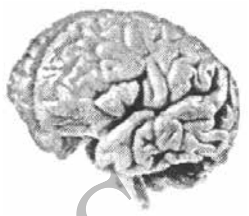

एकं मस्तिष्कम्

एकम् उदरम्

द्वे 2

द्वे नेत्रे

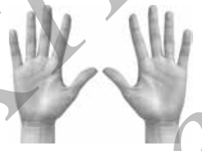

द्वौ हस्तौ

द्वौ कर्णौ

द्वौ पादौ

त्रीणि 3

नारिकेलस्य नेत्राणि त्रीणि

बिल्वपत्राणि त्रीणि

शिवस्य नेत्राणि त्रीणि

चत्वारि 4

चतुर्वेदाः

चतुर्मुखब्रह्मा

चतुर्मुखसिंहः

©KTBS
Not to be republished

पञ्च 5

पञ्चमहाभूतानि

जलम्	वायुः	भूमिः	अग्निः	आकाशः

षट् 6

षड्दोषाः हातव्याः

- निद्रा
- तन्द्रा
- भयम्
- क्रोधः
- आलस्यम्
- दीर्घसूत्रता

षड्-रसाः

- मधुरम्
- तिक्तम्
- कटुः
- आम्लः
- कशायः
- लवणम्

सप्त 7 सप्त-ऋषयः

						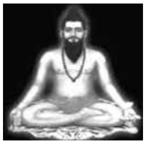
वसिष्ठः	भरद्वाजः	विश्वामित्रः	गौतमः	अत्रिः	अगस्त्यः	जमदग्निः

©KTBS Not to be republished

अष्टदिशः

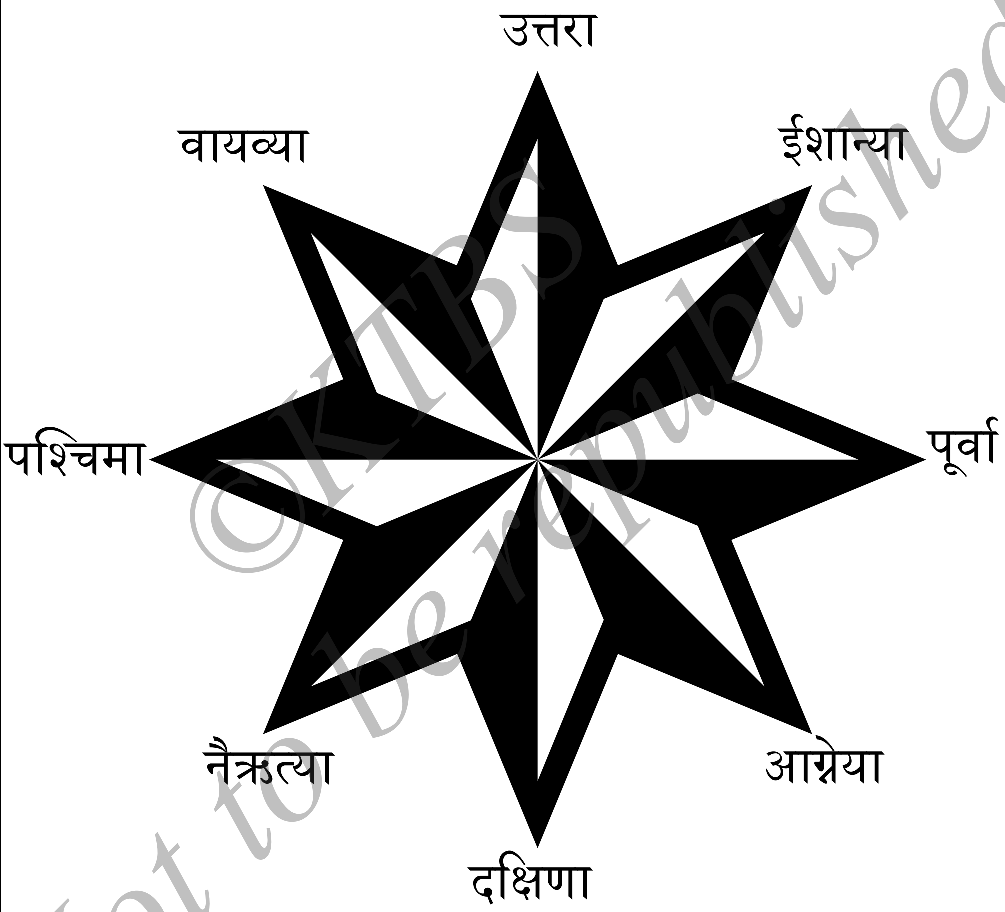

©KTBS Not to be republished

नव 9 नव धान्यानि

दश 10 दश-अवताराः

©KTBS
Not to be republished

अवधेयांशा:

मत्स्यकूर्मो वराहश्च नृसिंहो वामनस्तथा।
रामोरामश्च कृष्णश्च बुद्धकल्की तथा दश।।

सङ्ख्या:

उच्चैः पठत - अवगच्छत - रिक्तस्थानेषु लिखत च।

1	१	एकम्	…………………
2	२	द्वे	…………………
3	३	त्रीणि	…………………
4	४	चत्वारि	…………………
5	५	पञ्च	…………………
6	६	षट्	…………………
7	७	सप्त	…………………
8	८	अष्ट	…………………
9	९	नव	…………………
10	१०	दश	…………………
11	११	एकादश	…………………
12	१२	द्वादश	…………………
13	१३	त्रयोदश	…………………
14	१४	चतुर्दश	…………………

©KTBS Not to be republished

15	१५	पञ्चदश	....
16	१६	षोडश	....
17	१७	सप्तदश	....
18	१८	अष्टादश	....
19	१९	नवदश	....
20	२०	विंशतिः	....

अभ्यासः

I. उदाहरणानुसारं लिखत।

उदा → दश = 10

षोडश = ...

पञ्चदश = ...

चतुर्दश = ...

विंशतिः = ...

एकम् = ...

द्वादश = ...

.... = 19

.... = 18

.... = 17

.... = 12

II. आवरणस्थां सङ्ख्यां दृष्ट्वा रिक्तं स्थानं पूरयत।

१. .... ब्रह्मा (१)।

२. .... नेत्रे (२)।

३. .... वचनानि (३)।

४. .... पाण्डवाः (५)।

५. .... ऋतवः (६)

६. .... वासराः (७)

७. .... अवताराः (१०)।

८. .... रुद्राः (११)।

९. .... मासाः (१२)।

१०. .... संस्काराः (१६)।

©KTBS Not to be republished

समयः

एकवादनम् - १.००

द्विवादनम् - २.००

पञ्चवादनम् - ५.००

सपादषड्वादनम् ६.१५

सार्धसप्तवादनम् - ७.३०

पादोन अष्टवादनम् - ७.४५

दशाधिकनववादनम् - ९.१०

दशोन द्वादशवादनम् - ११.५०

अभ्यासः

कः समयः ? **उदा → 3.30 सार्ध त्रिवादनम्**

२.३० = ...   १.३० = ...

४.१० = ...   ३.५० = ...

८.४५ = ...   ५.३० = ...

१०.०० = ...   १२.३० = ...

भाषाभ्यासः 1) समयस्य महत्त्वं जानीत। 2) दिनचर्यां लिखत।

©KTBS Not to be republished

एकोनविंशः पाठः

महावीराचार्यः

सर्वेषु विषयेषु गणितं प्रमुखम्। प्रातःकालतः रात्रिपर्यन्तं कदा इति समयगणना, कियत् इति मौल्यगणना, कति इति संख्यागणना, सदा भवति एव । गणितं विना जीवनं नास्ति । जगति गणितक्षेत्रे भारतीयगणितज्ञानां योगदानं प्रमुखम् अस्ति । तेषु गणितज्ञेषु कर्णाटकस्य महावीराचार्यः अन्यतमः।

महावीराचार्यः गुल्बर्गाप्रान्तस्य राष्ट्रकूटवंशस्य अमोघवर्षनृपतुंगस्य आस्थाने नवमशताब्धौ (815-878) आसीत् । जैनमतस्थः एषः आचार्यः गणितसारसंग्रहः इति प्रसिद्धस्य ग्रन्थस्य रचयिता अस्ति। ग्रन्थे नव अध्यायेषु 1100 श्लोकाः सन्ति । विविधाः आकर्षकाः गणितसमस्याः श्लोकरूपेण सन्ति । गणितज्ञस्य मेधाशक्तिः, कवेः कल्पनाशक्तिः, कलाकारस्य सृजनशक्तिः एवं त्रयाणां संगमः महावीराचार्यः इति पण्डिताः वदन्ति । पद्यरूपेण कल्पनाशक्तिद्वारा गणितविषयस्य बोधनं तस्य विशेषता आसीत् । राजमहेन्द्रिप्रान्तस्य पावलूरि मल्लणः इति गणितज्ञः गणितसारसंग्रहः इति ग्रन्थस्य अनुवादं तेलुगुभाषायाम् अकरोत् । अग्रे चेन्नै प्रान्तस्य संस्कृतस्य प्राध्यापकः राव् बहद्दूर् एम्. रंगाचार्यः संस्कृतप्राध्यापकः क्रि.श. 1912 तमे वर्षे आंग्लभाषायाम् अनुवादम् अकरोत् । अधुना कन्नडे, हिन्दी भाषायामपि एषः ग्रन्थः अनूदितः अस्ति ।

मालारूपगणितम्

१३९	x	१०९	=	१५१५१
११०११०११	x	९१	=	१००२००२००१
१५२२०७	x	७३	=	११११११११
१४२८७१४३	x	७	=	१०००१०००१

©KTBS Not to be republished

१४२८५७१४३	x	७	=	१००००००००१
३३३३३३६६६६६७	x	३३	=	११००००११००००११
१२३४५६७१	x	९	=	१११११११११
२७९९४६८१	x	४४१	=	१२३४५६५४३२१

दक्षिणतः वामभागं अथवा वामतः दक्षिणभागं पठामः चेत् एकरूपसंख्या एव भवति । सा संख्या मालारूपसंख्या । एवं बहूनि उदाहरणानि गणितसारसङ्ग्रहे सन्ति ।

संख्याज्ञानप्रदीपेन जैनेन्द्रेण महर्षिणा ।
प्रकाशितं जगत्सर्वं येन तं प्रणमाम्यहम् ।।

यः जैनमुनिः महावीराचार्यः गणितज्ञानेन जगत् प्रकाशितवान् तस्मै अहं प्रणमामि ।

अभ्यासः

I. एकवाक्येन उत्तरं लिखत।

१) सर्वेषु विषयेषु किं प्रमुखम् ?

उ. ....

२) महावीराचार्यः कः ?

उ. ....

३) महावीराचार्यः कस्य आस्थाने आसीत् ?

उ. ....

©KTBS Not to be republished

४) महावीराचार्यस्य प्रसिद्धस्य ग्रन्थस्य नाम किम् ?

उ. ....

५) गणितसारसंग्रहग्रन्थे गणितसमस्याः केन रूपेण सन्ति ?

उ. ....

६) गणितसारसंग्रह इति ग्रन्थं तेलुगुभाषायां कः अनुवादम् अकरोत् ?

उ. ....

५) गणितसारसंग्रह इति ग्रन्थं आंग्लभाषायां कः अनुवादम् अकरोत्?

उ. ....

II. सप्तमीविभक्त्यन्तपदं रिक्तस्थाने पूरयत।

१. गजः .... वसति । (वनम्)

२. शशः .... वसति । (बिलम्)

३. छात्रः .... पठति । (वर्गः)

४. माता .... पचति । (गृहम्)

५. पिता .... कार्यं करोति । (कार्यालयः)

६. शिक्षकः .... पाठयति । (विद्यालयः)

७. बालः .... क्रीडति । (क्रीडांगणम्)

८. गीता .... भाषणं करोति । (शाला)

⌘⌘⌘⌘⌘⌘

©KTBS Not to be republished

विंशः पाठः

वीरगोपालः

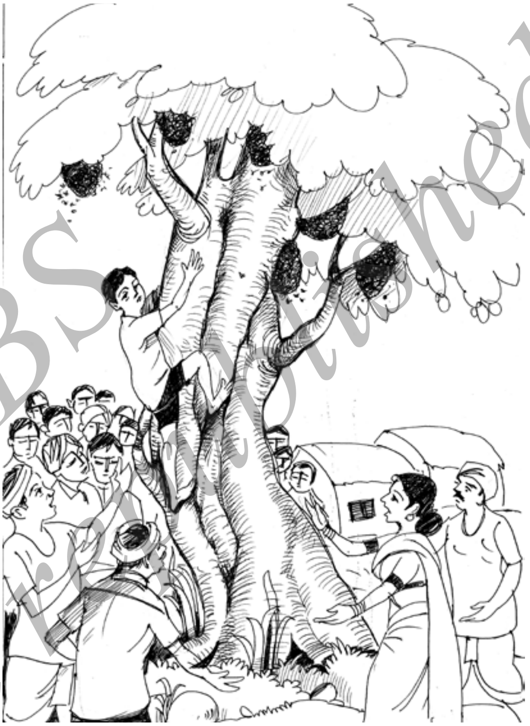

पुरा भारते आंग्लसर्वकारः आसीत् । आंग्लदास्यत्वं विरुध्य भारतीयाः स्वातन्त्र्यस्य आन्दोलनम् आरब्धवन्तः । तदा आंग्लसेना भारतीयानाम् उपरि उग्ररूपेण हिंसां करोति । सर्दारभगत्सिंहस्य नाम आंग्लानां कृते सिंहस्वप्नम् आसीत् । तं ग्रहीतुं सेना सर्वत्र अटति ।

एकदा एकस्मिन् ग्रामे भगत्सिंहः भाषणं गुप्तरूपेण करोति । ग्रामप्रमुखः भगत्सिंहं रक्षितुम् एवं घोषयति - ग्रामे पुरातनः, जीर्णः बृहत् निम्बवृक्षः अस्ति । तस्य उपरि कोऽपि आरोहणं करोति । तथा सेना कुतः आगच्छति इति वदति। तदा भगत्सिंहः अन्येन मार्गेण पलायितुं शक्नोति इति । परन्तु वृक्षस्य उपरि आरोहणं बहु कष्टकरम् । कोऽपि धैर्यं न प्रदर्शयति ।

तदा गोपालः नाम द्वादशवर्षीयः वीरः बालकः अग्रे आगच्छति, वदति च - अहं भारतमातुः पुत्रः अस्मि ।

© KTBS Not to be republished

अहम् वृक्षस्य उपरि आरोहणं करोमि, तथा सूचयामि इति । सः बालकः प्रमुखस्य आज्ञां विना वृक्षस्य उपरि आरोहणं करोति । जनाः, मुख्यस्थः सर्वे मास्तु मास्तु इति वदन्ति । तथापि सः वृक्षम् आरोहति । वृक्षे मधुमक्षिकाणां नीडानि सन्ति। मधुमक्षिकाः तं दशन्ति । तथापि सः उपरि आरोहति । आंग्लसेना एतं बालकं दूरतः पश्यति । एकः सैनिकः भुषुण्डिं. चालयति। एका गोलिका बालकं ताडयति च । जनाः आगच्छतु इति आक्रोशं कुर्वन्ति। इतोऽपि सः वीरः उपरि गच्छति । उत्तरतः एका सेना, पश्चिमतः एका सेना आगच्छति । दक्षिणतः कापि सेना नास्ति इति उक्त्वा अधः पतति । वीरमरणं प्राप्नोति ।

तस्य जीवः गच्छति । भगत्सिंहः दक्षिणतः पलायनं करोति । आंग्लसेनातः रक्षणं प्राप्नोति । गोपालस्य बलिदानं सिंहसदृशस्य भगत्सिंहस्य रक्षणे श्रीरक्षा भवति।

अभ्यासः

I. एकवाक्येन उत्तरं लिखत।

१) गोपालं काः दशन्ति ?

उ. ....

२) ग्रामस्थाः कं रक्षितुम् आलोचयन्ति ?

उ. ....

३) निम्बवृक्षः कथम् अस्ति ?

उ. ....

४) कः वृक्षस्य उपरि आरोहणं करोति ?

उ. ....

©KTBS Not to be republished

५) सैनिकः किं चालयति ?

उ. ....

६) कुतः कापि सेना नास्ति इति गोपालःवदति ?

उ. ....

७) गोपालस्य बलिदानं कस्य रक्षणे श्रीरक्षा भवति ?

उ. ....

८) कस्य नाम सिंहस्वप्नम् आसीत् ?

उ. ....

II. रिक्तं स्थानं पूरयत ।

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
		धीराः
श्रेष्ठः		
		जीर्णाः
सेना		
	मधुमक्षिके	

©KTBS Not to be republished

III. विरुद्धार्थकं पदं लिखत।

अहिंसा	x	
बृहत्	x	
वीरः	x	
पुरातनः	x	
आरोहणम्	x	

IV. इतरवचनद्वयं लिखत।

गच्छति		
		अटथ
चिन्तयामि		
	वदावः	
	दशतः	
चालयति		
		ताडयन्ति
	आरोहथः	
सूचयामि		

©KTBS Not to be republished

V. अधोलिखितानि वाक्यानि घटनाक्रमेण पुनः लिखत।

१) ग्रामं प्रति आक्रमणं करोति ।

२) गोपालः वृक्षस्य आरोहणं करोति ।

३) तस्य जीवः गच्छति ।

४) आंग्लदास्यत्वं भारतीयाः न इच्छन्ति।

५) एकस्मिन् ग्रामे भगत्सिंहः भाषणं गुप्तरूपेण करोति।

६) पुरा भारते आंग्लसर्वकारः आसीत् ।

७) भगत्सिहंस्य रक्षणं भवति।

८) सेना कुतः आगच्छति इति वदति।

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

उ. ....

©KTBS Not to be republished

VI. लट् लकाररूपाणि लिखत ।

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः			
मध्यमः			
उत्तमः	ताडयामि		

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः			
मध्यमः		सूचयथः	
उत्तमः			

भाषाभ्यासः -

* **भागत्सिंहः - चन्द्रशेखर आजाद् इत्यादि वीरनायकानां कथाः जानीत।**

विशेषांशाः

सुभाषितग्रन्थाः

* **सुभाषितरत्नभाण्डागारः**
* **सुभाषितत्रिशती**
* **सदुक्तिकर्णामृतम्**
* **सूक्तिमुक्तावलिः**

©KTBS Not to be republished

एकविंशः पाठः

रामभक्तः मारुतिः

मारुतिं कः न जानाति ? तस्य कथा रामायणे महाभारते च अस्ति । आञ्जनेयः, हनूमान्, वायुपुत्रः, केसरीनन्दनः इति तस्य नामान्तराणि सन्ति । अञ्जनादेवी तस्य माता, पिता च केसरी । अञ्जनागिरौ तस्य जन्म अभवत् । बाल्यात् एव मारुतिः एकः धीरः बालकः आसीत् । एकदा सः सूर्यदेवं आम्रफलम् इति मत्वा तं खादितुं प्रयत्नम् अकरोत् । सः किष्किन्धायाः महाराजस्य सुग्रीवस्य अमात्यः आसीत् । सः करुणालुः महान् स्वामिभक्तः च।

पुरा अयोध्यायां दशरथः नाम राजा आसीत्। तस्य पुत्रः श्रीरामः। एकदा राघवः वनवासं कर्तुं सीतालक्ष्मणाभ्यां सह दण्डकारण्यं प्रति गच्छति । तत्र लङ्काधिपतिः रावणः नाम राक्षसः तस्य पत्नीं जानकीम् अपहरति । दुःखितः रामः सर्वत्र वैदेहीम् अन्विषति । अन्ते सः किष्किन्धां प्रति आगच्छति । वायुपुत्रः श्रीरामं लक्ष्मणं च सुग्रीवस्य समीपम् आनयति । तत्र सुग्रीवः श्रीरामस्य सर्ववृत्तान्तं श्रुणोति । सर्वे सीतायाः अन्वेषणं कर्तुं गच्छन्ति । सर्वत्र सीताम् अन्विषन्ति, तथा च सर्वे समुद्रतीरं प्राप्नुवन्ति ।

© KTBS Not to be republished

सागरोल्लङ्घनं कृत्वा सीतान्वेषणं कर्तुं वायुपुत्रः एव समर्थः अस्ति । अतः हनूमान् समुद्रं लङ्घयति । रावणस्य लङ्कां प्राप्नोति । लङ्कायाः रक्षणार्थं लङ्किणी नाम एका राक्षसी अस्ति । सा आञ्जनेयं पश्यति तथा पीडयति, तं खादितुम् अपि आगच्छति । तदा हनूमान् युद्धे तां जयति, लङ्कां प्रविशति ।

अशोकवने भयङ्कर‍राक्षसीभिः परिवृतां सीतादेवीं पश्यति । रामस्य अङ्गुलीयकं यच्छति अहं रामदूतः मारुतिः सीतान्वेषणाय आगतः अस्मि इति स्वपरिचयं करोति । शीघ्रमेव श्रीरामः रावणं मारयति । त्वाम् अयोध्यां नयति इति तां सान्त्वयति । तदनन्तरं दशाननस्य मनसि भीतिं जनयिंतु लङ्कादहनं करोति । ततः किष्किन्धां प्रति आगच्छति सीतायाः सन्देशं कथयति च ।

श्रीरामः कपिसेनासहितः लङ्काम् आगत्य दशकण्ठस्य हननं करोति । सीतासमेतः सः अयोध्यां प्रति आगच्छति । एवं कपिवरः मारुतिः सीतारामयोः पुनः मेलने साहाय्यं करोति स्वस्वामिभक्तिं प्रकटयति च । अतः सः रामभक्तः मारुतिः इति प्रसिद्धः ।

©KTBS Not to be republished

अभ्यासः

I. एकवाक्येन उत्तरं लिखत।

१) मारुतिः किमिति प्रसिद्धः ?

उ. ....

२) सीतान्वेषणं कर्तुं कः समर्थः ?

उ. ....

३) किष्किन्धायाः महाराजः कः ?

उ. ....

४) वैदेहीं कः अपहरति ?

उ. ....

५) मारुतिः किमर्थं सागरोल्लङ्घनं करोति?

उ. ....

II. रिक्तं स्थानं पूरयत ।

१) बाल्यात् एव मारुतिः एकः .... आसीत् ।

२) आञ्जनेयस्य पिता .... ।

३) पुरा अयोध्यायां .... नाम राजा आसीत् ।

४) रावणः .... अपहरति ।

५) दुःखितः श्रीरामः सर्वत्र वैदेहीम् .... ।

©KTBS Not to be republished

III. संयोज्य लिखत।

अ	आ	उत्तराणि
१) मारुतेः माता	लङ्किणीं जयति ।	....
२) राघवः	अञ्जनादेवी ।	....
३) हनूमान्	दशरथः	....
४) सीतादेवी	लङ्काधिपतिः	....
५) रावणः	अशोकवनम्	....

IV. पर्यायपदं लिखत।

आञ्जनेयः	=		अरण्यम्	=	
समीपम्	=		जानकी	=	
रामः	=		सागरः	=	

V. विरुद्धार्थकं पदं लिखत।

अस्ति	X		आदिः	X	
समीपम्	X		धीरः	X	
सुखम्	X				

VI. अन्यलिङ्गपदं लिखत ।

बालकः	-		पिता	-	
एकः	-		देवः	-	
सा	-		अग्रजा	-	

©KTBS Not to be republished

VII. इतरवचनद्वयं लिखत।

गच्छति		
	आनयथः	
अपहरति		
		पश्यामः
		कुर्वन्ति
	कथयतः	

भाषाभ्यासः -

* **रामायणस्य कथां श्रुणुत ।**
* **श्रीरामस्य आदर्शगुणान् अवगच्छत ।**

अवगच्छत ।

एकश्लोकीरामायणम्

पूर्वं राम तपोवनाभिगमनं हत्वा मृगं काञ्चनम् ।
वैदेहीहरणं जटायुमरणं सुग्रीवसम्भाषणम् ।।
वालीनिग्रहणं समुद्रतरणं लङ्कापुरीदाहनम् ।
पश्चाद्रावणकुम्भकर्णहननं एतद्धि रामायणम् ।।

⌘⌘⌘⌘⌘⌘

©KTBS Not to be republished

द्वाविंशः पाठः

उद्यानम्

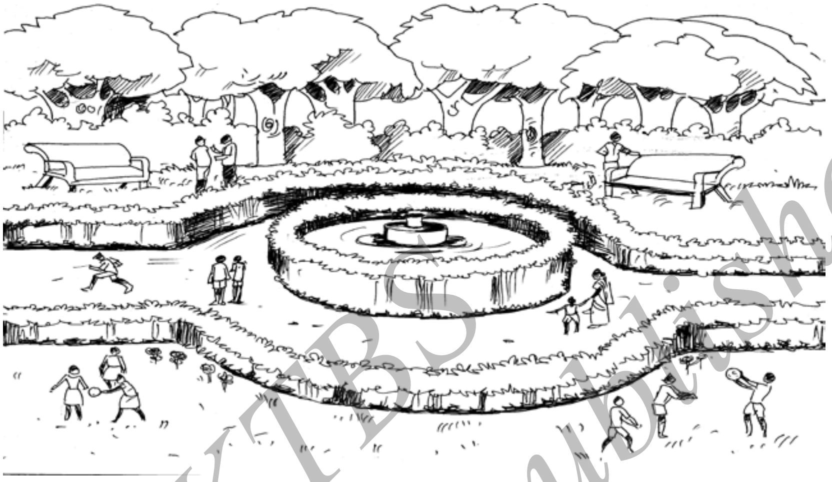

एतत् उद्यानम् । इदं सुन्दरं विशालं च अस्ति । उद्याने नानाविधाः वृक्षाः, लताः, सस्यानि च सन्ति । वृक्षेषु फलानि, लतासु सस्येषु च कुसुमानि विलसन्ति । उद्याने शुद्धः वायुः वहति ।

अयम् उद्यानस्य पूर्वभागः । अत्र विविधानि सस्यानि सन्ति । सस्येषु पाटलं, जपाकुसुमं, चम्पकं, सेवन्तिकादीनि पुष्पाणि विलसन्ति। श्वेतनीलरक्तहरितपीतवर्णैः कुसुमानि चित्तमाकर्षन्ति । कुसुमेषु भ्रमराः मकरन्दं चूषन्ति ।

एषः उपवनस्य दक्षिणभागः । अत्र विविधाः वृक्षाः हरितवर्णेन सुशोभन्ते । तेषु आम्रनारिकेलपूगपनसकदलीवटादयः पादपाः जनेभ्यः छायां यच्छन्ति । जनाः पादपानां छायासु विश्रान्तिम् अनुभवन्ति । वृक्षेषु काकाः, कपोताः, शुकाः, कोकिलाः, चटकाः च कलरवं कुर्वन्ति ।

इदानीं वाटिकायाः पश्चिमभागं पश्यामः । अत्र जलाशयः अस्ति। जलचराः जलाशये वसन्ति । मण्डूकाः, मीनाः, बकाः, हंसाः, कूर्माः च

©KTBS Not to be republished

सलिले इतस्ततः सञ्चरन्ति । कासारे कमलानि विकसन्ति । तेषु भ्रमराः गुञ्जन्ति ।

अयं वाटिकायाः उत्तरभागः अयं क्रीडावलयः अत्र शिशवः, बालकाः, बालिकाः च आनन्देन क्रीडन्ति । वृद्धाः, तरुणाः च अत्र व्यायामं कुर्वन्ति, देहारोग्यं प्राप्नुवन्ति च ।

केषुचित् उद्यानेषु वन्यान् मृगान् पञ्जरेषु पालयन्ति । मर्कटान्, सर्पान्, भल्लूकान्, अश्वान्, हरिणान् अपि प्रदर्शयन्ति । उद्याने अटनेन सर्वेषां जामिता नश्यति, चित्तं च प्रसन्नं भवति ।

अभ्यासः

I. एकवाक्येन उत्तरं लिखत।

१) उद्यानं कथम् अस्ति ?

उ. ....

२) उद्यानस्य त्रयाणां पुष्पाणां नामानि लिखत ?

उ. ....

३) व्यायामस्य प्रयोजनं किम् ?

उ. ....

४) उद्याने अटनेन किं भवति ?

उ. ....

५) वृक्षेषु के कलरवं कुर्वन्ति ?

उ. ....

©KTBS Not to be republished

II. रिक्तं स्थानं पूरयत।

१) कमलेषु.................गुञ्जन्ति।

२) वृक्षाः .... यच्छन्ति।

३) सस्येषु .... विलसन्ति।

४) भ्रमराः .... चूषन्ति।

५) सरोवरे .... विकसन्ति।

III. आम् / न लिखत ।

१) उद्याने शुद्धः वायुः वहति।

२) नारिकेलः एकं पुष्पम् ।

३) जनाः लतानां छायासु विश्रान्तिं स्वीकुर्वन्ति।

४) उद्यानं सर्वेषां कृते सन्तोषं ददाति।

५) वन्यान् मृगान् पञ्जरेषु प्रदर्शयन्ति।

IV. जलचर- वृक्ष-खग-पुष्परूपेण विभागं कुरुत।

काकः , पाटलं, बकः, हंसः, कोकिलः, वटः, कूर्मः, शुकः, भ्रमरः, चम्पकं, मल्लिका, आम्रः

जलचरः =

वृक्षः =

खगः =

पुष्पम् =

©KTBS Not to be republished

V. पर्यापदानि चित्वा लिखत।

पुष्पम्, वृक्षः, जलाशयः, उद्यानम्, जलम्, कमलम्	पद्मम्, वाटिका, कुसुमम् कासारः, उपवनम्, सलिलम् पादपः

VI . वर्णस्य अनुसारं विभागं कुरुत।

आकाशः, शुकः, कोकिलः मल्लिका, पर्णम्,

काकः, क्षीरम्, समुद्रः, चन्द्रः,

श्वेतः	नीलः	हरितः	कृष्ण;

VII. उदाहरणानुसारम् उत्तरं लिखत।

उदा → षष्ठीविभक्तिः, एकवचनम् = रामस्य (राम)

1) तृतीयाविभक्तिः, एकवचनम् = ... (वाटिका)

2) सप्तमीविभक्तिः, एकवचनम् = ... (भ्रमरः)

3) द्वितीयाविभक्तिः, बहुवचनम् = ... (शुकः)

4) चतुर्थीविभक्तिः, बहुवचनम् = ... (उद्यानम्)

5) पञ्चमीविभक्तिः, एकवचनम् = ... (वृक्षः)

©KTBS Not to be republished

VIII. कार्यं के कुर्वन्ति ?

उदा - कलरवं कुर्वन्ति	→	पक्षिणः
छायां यच्छन्ति	→	
उद्याने अटन्ति	→	
मकरन्दं चूषन्ति	→	
जले वसन्ति	→	

IX. वाक्यं रचयत।

१) सुन्दरम् : ....

२) शुद्धम् : ....

३) आरोग्यम् : ....

४) क्रीडा : ....

X. चतुर्थपदं लिखत।

१) उद्यानम् - नपुंसकलिङ्गः :: वाटिका - .... ।

२) विलसन्ति - प्रथमपुरुषः :: पश्यामः - .... ।

३) भ्रमराः - गुञ्जन्ति :: कमलानि - .... ।

४) वृक्षस्य - षष्ठी विभक्तिः :: छायाम् - .... ।

भाषाभ्यासः - ✲ विविधवृक्षाणां - पुष्पाणां नामानि जानीत।

✲✲✲✲✲

©KTBS Not to be republished

त्रयोविंशः पाठ

विश्वामित्रः

©KTBS Not to be republished

कुशिकवंशे गाधिराजः इति सुप्रसिद्धः महाराजः आसीत्। तस्य पुत्रः कौशिकः। सः एकदा सैन्येन सह भूप्रदक्षिणं करोति। यात्रासमये सः ब्रह्मर्षेः वसिष्ठस्य आश्रमं गच्छति। कौशिकः वसिष्ठं प्रणमति। वसिष्ठः कौशिकस्य समग्रपरिवारस्य आतिथ्यं करोति। तदर्थं शबला नाम धेनुः स्वादु भोजनं सिद्धं करोति। सर्वे भोजनं खादन्ति, सन्तुष्टाः भवन्ति च।

कौशिकः आश्रमस्य धेनुं ददातु इति वसिष्ठं प्रार्थयति। वसिष्ठः निराकरोति। कौशिकः बलात् धेनुं स्वीकर्तुं बहु प्रयत्नं करोति। परन्तु तस्य प्रयत्नः व्यर्थः भवति। सः राज्यं त्यजति। हिमालयं गच्छति। तपसा विविधानि अस्त्राणि प्राप्नोति।

सः दर्पेण पुनः वसिष्ठस्य आश्रमम् आगच्छति। आश्रमस्य उपरि आक्रमणं

करोति। आश्रमवासिनः भीताः भवन्ति। परन्तु वसिष्ठः प्रशान्तः भवति। सः ब्रह्मदण्डं गृहीत्वा आश्रमस्य मध्यभागे तिष्ठति। कौशिकस्य प्रयत्नः विफलः भवति।

अन्ते सः ब्रह्मास्त्रस्य प्रयोगम् अपि करोति। परन्तु ब्रह्मदण्डस्य अग्रे तत् अस्त्रम् अपि शान्तं भवति।

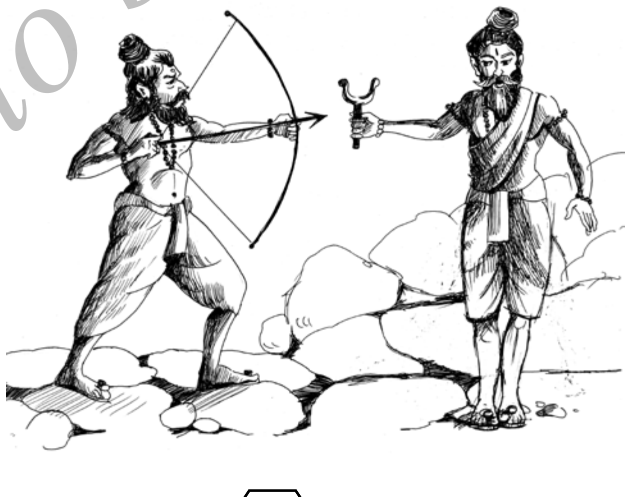

©KTBS Not to be republished

तदा कौशिकस्य विवेकः जागृतः भवति। तस्य अहङ्कारः नष्टः भवति। तदा सः चिन्तयति - ''वसिष्ठस्य समीपे ब्रह्मबलम् अस्ति। तस्य अग्रे शस्त्रबलं व्यर्थम्'' इति।

अतः सः पुनः उग्रं तपः आचरति ब्रह्मर्षिः भवति च। तदारभ्य कौशिकः विश्वामित्रः इति प्रसिद्धः ।

अभ्यासः

I. एकवाक्येन उत्तरं लिखत।

१) गाधिराजः कस्मिन् वंशे आसीत् ?

उ...

२) गाधिराजस्य पुत्रः कः ?

उ...

३) कौशिकः कस्य आश्रमम् गच्छति ?

उ...

४) आश्रमस्य धेनोः नाम किम् ?

उ...

५) कौशिकः कुत्र तपः करोति ?

उ...

६) वसिष्ठस्य समीपे किम् आसीत् ?

उ...

©KTBS Not to be republished

II. रिक्तं स्थानं पूरयत।

१) कौशिकः सैन्येन सह .... करोति।

२) वसिष्ठः...................... गृहीत्वा तिष्ठति।

३) कौशिकस्य ....नष्टः।

४) कौशिकः.........................इति प्रसिद्धः ।

५) ब्रह्मबलस्य अग्रे......................व्यर्थम्।

III. आम् / न इति लिखत।

१) कौशिकः भूप्रदक्षिणं करोति।

उ. ....

२) वसिष्ठः कौशिकस्य आतिथ्यं न करोति।

उ. ....

३) कौशिकस्य प्रयत्नः व्यर्थः न भवति ।

उ. ....

४) सः विनयेन पुनः वसिष्ठस्य आश्रमं गच्छति।

उ. ....

©KTBS Not to be republished

IV. पर्यायपदं लिकत।

पुत्रः = अहङ्कारः =

धेनुः = समीपम् =

V. विरुद्धार्थकपदं लिखत।

प्रसिद्धः X

उपरि X

विवेकः X

अस्ति X

©KTBS Not to be republished

अवगच्छत ।

एकश्लोकीभागवतम्

आदौ देवकिदेविगर्भजननं गोपीगृहे वर्धनम्
मायापूतनिजीवितापहरणं गोवर्धनोद्धारणम्
कंसच्छेदनकौरवादिहननं कुन्तीसुताः पालनम्
एतद्भागवतं पुराणपुण्यकथनं श्रीकृष्णलीलामृतम् ।।

चतुर्विंशः पाठः

सप्तककाराः

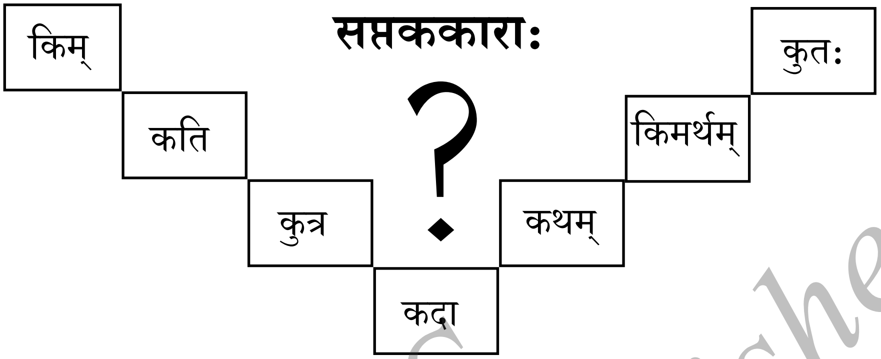

✻ तव नाम **किम्**?

मम नाम .... ।

✻ देवालये **कति** अर्चकाः सन्ति ?

देवालये **पञ्च** अर्चकाः सन्ति।

✻ चन्द्रः **कुत्र** राजते?

चन्द्रः आकाशे राजते।

✻ छात्रः **कदा** शालां गच्छति?

छात्रः सार्धनववादने शालां गच्छति।

✻ बालिका **कथम्** गायति?

बालिका मधुरं गायति।

✻ छात्रा **किमर्थं** शालां गछाति?

छात्रा पठनार्थं शालां गछाति।

✻ पर्णं **कुतः** पतति?

पर्णं वृक्षात् पतति।

©KTBS Not to be republished

अभ्यासः

प्रश्नवाक्यानि लिखत।

उदा - बालकः **क्षीरं** पिबति। उ. बालकः किं पिबति?

१) सः **पुस्तकं** पठति। उ. ....?

२) स्यूते **षट्** पुष्पाणि सन्ति। उ. ....?

३) छात्राः **क्रीडाङ्गणे** कीडन्ति। उ. ....?

४) कृषकः **ग्रामे** वसति। उ. ....?

५) बालिका **षड्वादने** उत्तिष्ठति। उ. ....?

६) शिशोः नाम **कोमला**। उ. ....?

७) फलं **वृक्षे** अस्ति। उ. ....?

८) नक्षत्राणि **आकाशे** सन्ति। उ. ....?

९) सः **ग्रन्थालयात्** पुस्तकं नयति। उ. ....?

१०) मीनः **जले** वसति। उ. ....?

११) भोजनं **रुचिकरं** अस्ति। उ. ....?

१२) छात्रः **पठनार्थं** शालां गच्छति। उ. ....?

१३) गृहे **सप्त** जनाः सन्ति। उ. ....?

१४) पिता **अष्टवादने** कार्यालयं गच्छति। उ. ....?

१५) रामः **चित्रकूटे** वसति। उ. ....?

©KTBS Not to be republished

पञ्चविंशः पाठः

देशभक्तिगीतम्

अङ्गवङ्गसिन्धुराष्ट्रकूटकोटिसंयुतां
देवसिन्धुनर्मदादिसिन्धुसङ्घशोभिताम्।
शैलराजविन्ध्यसह्यशैलपङ्क्तिरक्षितां
पुण्यभूमिमादरान्नमामि भारताम्बिकाम् ।।1।।

रामदासरामकृष्णबुद्धदेवमातरं
विक्रमार्कभोजराजराजराजपालिताम्।
भासकालिदासभट्टिबाणभारविप्रसूं
पुण्यभूमिमादरान्नमामि भारताम्बिकाम् ।।2।।

©KTBS Not to be republished

योगिवर्यशङ्करार्यधर्ममार्गदर्शिनीं
पूजनीयमालवीयगान्धिनेहरुसेविताम्।।
श्रीरवीन्द्रदिव्यकाव्यलब्धकीर्तिसन्ततिं
पुण्यभूमिमादरान्नमामि भारताम्बिकाम् ।।3।।

सत्यसत्त्वशालिनीं सुधर्ममार्गदर्शिनीं
भुक्तिमुक्तिदायिनीं विरक्तिबुद्धिवर्धिनीं।
पापसङ्घनाशिनीं परात्परां पुरातनीं
पुण्यभूमिमादरान्नमामि भारताम्बिकाम् ।।4।।

- डा. के. यस्. नागराजन् (दि)

अवगच्छत ।

अपि स्वर्णमयी लङ्का न मे लक्ष्मण रोचते।
जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी।।

© KTBS Not to be republished

शब्दकोषः

अजः - ಆಡು - Goat
अविः - ಮೇಕೆ – Sheep
अर्कः - ಸೂರ್ಯ– Sun
अर्भकः - ಶಿಶು – Child
अङ्गुली - ಬೆರಳು – Finger
अङ्गुलीयकम् - ಉಂಗುರ – Fingerring
अन्वेषणम् - ಹುಡುಕು – Search
अभ्यङ्गस्नानम् - ಎಣ್ಣೆಸ್ನಾನ – Oilbath
आखुः - ಇಲಿ – Rat
आपः - ನೀರು – Water
आपणः- ಅಂಗಡಿ – Shop
इषुः - ಬಾಣ – Arrow
इनः- ಸೂರ್ಯ – Sun
इभः- ಆನೆ – Elephant
इक्षुः - ಕಬ್ಬು – Sugarcane
ईहामृगः- ತೋಳ – Wolf
उरगः - ಹಾವು – Snake
उपदंशः -ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ – Pickle
उत्खननम् - ಅಗೆತ – Digging

ऊर्णम् - ಉಣ್ಣೆ – Lenin / Wool
ऊषरः - ಮರುಭೂಮಿ – Desert
ऋक्षः - ಕರಡಿ – Bear
एणः - ಕೃಷ್ಣಮೃಗ– Black antelope
एडकः - ಕುರಿ – Sheep
एला - ಏಲಕ್ಕಿ – Cardamom
ऐगारिकः - ಕಳ್ಳ Thief
ओकः - ಮನೆ – House
ओतुः - ಬೆಕ್ಕು – Cat
औदारिकः- ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ – Glutter
अंसः- ಭುಜ, ಹೆಗಲು – Shoulder
कुञ्चिका- ಕೀಲಿ – Key
कूर्मः - ಆಮೆ – Tortoise
कपोलः - ಕೆನ್ನೆ – Cheek
कूर्परः- ಮೊಣಕೈ – Elbow
गुडः- ಬೆಲ್ಲ – Jaggery
गोलिका- ಗುಂಡು – Bullet
घासः- ಹುಲ್ಲು – Grass
घूकः- ಗೂಬೆ – Owl

©KTBS Not to be republished

उड्डयनम् - ಹಾರುವುದು – Take off (fly)

उपायनम्- ಉಡುಗೊರೆ – Gift

ऊरु: - ತೊಡೆ – Thai

ऊर्मि: - ಅಲೆ – Wave

जपाकुसुमम्- ದಾಸವಾಳ - Hibiscus

झम्पाक: - ವಾನರ – Ape

झंझावात: - ಬಿರುಗಾಳಿ– Storm

टङ्किका - ಬೆರಳಚ್ಚುಯಂತ್ರ – Typewriter

ठक्कुर: - ವಿಗ್ರಹ – Idol

डिम्भ: - ಭ್ರೂಣ – Embryo

डुलि: - ಆಮೆ – Tortoise

तन्द्रा- ತೂಕಡಿಕೆ – Drowsiness

निर्झर: - ಜಲಪಾತ – Waterfall

निम्बवृक्ष - ಬೇವಿನಮರ – Neemtree

नीडम्- ಗೂಡು – Nest

पीलुक: - ಇರುವೆ – Ant

प्रक्षालनम्- ತೊಳೆಯುವುದು

चेत: - ಮನಸ್ಸು – Intelect

चटक:- ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ – Sparrow

छाग: - ಆಡು – Goat

जानु- ಮಂಡಿ – Knee

जलाशय: - ಕೊಳ – Pond

मृत्तिका - ಮಣ್ಣು – Clay

मार्जनम् - ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸುವುದು – Cleaning

मधुमक्षिका - ಜೇನುನೊಣ – Honeybee

मण्डूक: - ಕಪ್ಪೆ– Frog

मणिबन्ध: - ಮಣಿಕಟ್ಟು – Wrist

रसना - ನಾಲಗೆ – Tongue

लशुनम् - ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ Garlic

लोहित: - ಕೆಂಪು – Red

ललाटम् - ಹಣೆ – Forehead

वल्लभ: - ಪತಿ – Husband

वक्ष:स्थलम्- ಎದೆ – chest

शफर: - ಮೀನು – Fish

©KTBS Not to be republished

(ಶುದ್ಧೀಕರಿಸು) – Washing

पाषाणखण्डः- ಕಲ್ಲಿನ ಚೂರು – Stonepiece

पाटलम् - ಗುಲಾಬಿ – Rose

पिकः - ಕೋಗಿಲೆ – Cuckoo

फेरुः - ನರಿ – Fox

बधिरः -ಕಿವುಡ – Deaf

बिडालः - ಬೆಕ್ಕು – Cat

भुषुण्डिः - ಬಂದೂಕು – Gun

भल्लूकः - ಕರಡಿ – Bear

शुनकः - ನಾಯಿ – Dog

सद्म- ಮನೆ – Home

स्कन्धः- ಹೆಗಲು – Shoulder

हालिकः-ರೈತ – Agriculturist

व्रीहिः -ಭತ್ತ – Paddy

माषः -ಉದ್ದಿನಕಾಳು – Black gram

गोधूमः -ಗೋಧಿ – Wheet

तिलम् -ಎಳ್ಳು – Sesame

चणकम् -ಕಡಲೆ– Chickpea

मुद्गः -ಹೆಸರುಕಾಳು– Green gram

आढकम् -ನವಣೆ – Navane

निष्पावः - ಸಜ್ಜೆ – Bajra

कुळित्थः-ಹುರಳಿಕಾಳು– Horse gram

आढकः ತೊಗರಿ – Toordall

निष्पावः ಅವರೆ – Belardall

©KTBS Not to be republished

षाण्मासिकीपाठयोजना

मासाः	पाठाः
प्रथमषाण्मासिकम्	
जून्	सम्भाषणशिबिरम् (पञ्चदशदिनानि) प्रार्थना, वर्णमाला, गुणिताक्षरम् संयुक्ताक्षरम्
जुलै	चतुर्थः, पाठः, पञ्चमः पाठः, षष्ठः पाठः , सप्तमः पाठः, अष्टमः पाठः, क्रियापदम्
अगस्ट्	नवमः पाठः, दशमःपाठः, एकादशः पाठः,द्वादशः पाठः,
सप्टम्बर्	शिशुगीतम्, त्रयोदशः पाठः परीक्षा
द्वितीयषाण्मासिकम्	
अक्टोबर्	चैत्रोत्सवः, द्वादशमासाः, षड्ऋतवः, अहो काकस्य मूर्खता
नवम्बर्	त्यागमूर्तिः रन्तिदेवः, सुभाषितानि, सङ्ख्याः, समयः
डिसंबर्	महावीराचार्यः, वीरगोपालः
जनवरि	रामभक्तः मारुतिः, उद्यानम्,
फेब्रवरि	विश्वामित्रः, सप्तककाराः,
मार्च्	देशभक्तिगीतम्, पुनरावर्तनम्, परीक्षा

©KTBS Not to be republished